

КНИГА – ЯК ПРИВІД ДЛЯ ОПТИМІЗМУ

МИНУЛОГО ТИЖНЯ В КОНФЕРЕНЦ-ЗАЛІ ЕТНОГРАФІЧНОГО МУЗЕЮ У СІМФЕРОПОЛІ ВІДБУЛАСЯ ПРЕЗЕНТАЦІЯ КНИГИ ДМИТРА ПРОХОРОВА І МИКИТИ ХРАПУНОВА «КОРОТКА ІСТОРІЯ КРИМУ». КНИГА – ПОДІЯ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ КНИГОВИДАВНИЧОМУ РИНКУ! ПОДІБНЕ ВИДАННЯ ВИХОДИТЬ ВПЕРШЕ В КРИМУ, А В УКРАЇНІ ВПЕРШЕ З'ЯВИЛАСЯ КНИГА ДВОМА МОВАМИ, ЩО РОЗПОВІДАЄ ПРО ІСТОРІЮ ПІВОСТРОВА З НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО НАШИХ ДНІВ.

Як має виглядати навіть стисла історія Криму, яка містить в собі півтори сотні тисячоліть (саме тоді, за даними авторів, тут з'явилися перші люди)? І хоча на малюнку неандерталець і не відповідає його опису в тексті (надто гладкий і ні тобі «скошеного» лоба, ні відсутнього підборіддя), та у будь-якому разі, хіба ж хтось їх бачив? Симпатію до цих людей викликає те, що вони «турбувалися про старих і калік, які не могли самостійно здобувати собі їжу», і хочеться, щоб це так було правдою, особливо на тлі войовничої, підступної і кривавої історії, якою сповнені наступні тисячоліття, та й нинішнього байдужого світу.

Близько 35 тисячоліть тому в Криму з'явилися сучасні люди, які почали конкурувати з неандертальцями. 7 тисяч років тому кримчани навчилися вирощувати зернові та розводити домашніх тварин, а ще через тисячоліття на зміну каменю прийшли виробі із металу (епоха бронзи).

Пізніше водночас тут жили киммерійці (наявність яких у Криму деякі історики взагалі піддають сумніву) і таври.

Потім з'явилися кочові племена скіфів-скотодів з досить своєрідними і дуже жорсткими звичаями. «Коли скіф убиває свого першого ворога, він п'є його кров», — згадується в книзі «Коротка історія Криму» повідомлення стародавнього грецького історика.

З книги також можна довідатися про виникнення в Криму грецьких колоній, які називалися містами-державами і почали тут з'являтися в IV тисячолітті до н. е. Загроза з боку скіфів змусила їх об'єднатися в Боспорську державу зі столицею у Пантикапеї.

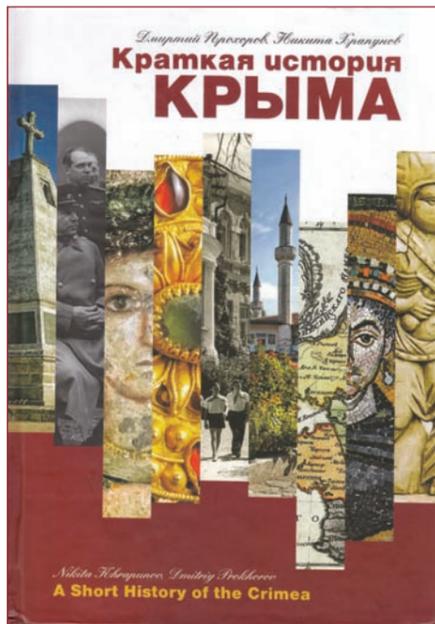
Статуя зміненої богині, пра-матері скіфів. Боспорське царство (ілюстрація з книги)

Потім були готи і гуни, останні належали до монголоїдної раси і могли вважатися справжньою Божою карою. Ось як охарактеризував їх Амміан Марцеллін: «При дуже неприємній людській подобі вони такі дикі, що не використовують ні вогню, ні приготовленої їжі, а харчуються корінням польових трав та напівсирим м'ясом». Вони вдень і вночі сидять на конях, навіть сплять на них і виконують так всі свої справи. Не-

вдовзі на згадку про гунів та їхнього царя Атілу лишилися тільки багаті прикраси із золота та дорогоцінного каміння.

Далі Крим зазнав нашествия хазар, що розмовляли тюркською мовою, втім, не вирізнялися жорстокістю та насильством.

Дуже цікавим і пізнавальним є розділ, присвячений діянням Кирила (Костянтина) і Мефодія в Криму, батькам слов'янської азбуки і проповідникам християнства. Брати прибули в Крим на залик хазарського кагана, який вагався, яку прийняти його народів, що належав до язичників, віру, чи то іудаїзм, чи мусульманство, і обіцяв взяти до уваги пораду «мужа книжного», якщо той доведе, що його віра — найкраща. Прибувши в Хазарію, Костянтин переконав одного з полководців прийняти хрещення. Він організував також пошуки мошей першого в Херсонесі християнина св. Климента, які опинилися на дні моря, і знайшов їх. Такі чудеса багатьох повернули до християнства. (Закінчення на 3-й стор.)

Оборонні стіни Херсонеса (ілюстрація з книги)

Творці книги: Дмитро Прохоров, Ігор та Микита Храпунови, Ольга Степанова

СВІТОВА КЛАСИКА – УКРАЇНСЬКОЮ

Гортаючи журнал «Київ» № 8 за 1990 рік (головний редактор Петро Перебийніс), натрапив на поему «Мазепа» всесвітньо відомого англійського поета Джорджа Байрона (1788-1824) в перекладі українською поета Дмитра Загула, незаконно репресованого 1933 року і по-смертно реабілітованого 1957 року.

У редакційній післямові до поеми говориться: «1933 року накладом «Червоної калини» у Львові вийшла невелика непоказна книжка, у якій було вміщено дві поеми й життєпис. Герой усіх творів — гетьман України Іван Мазепа. Знають про це видання сьогодні небагато, хіба що фахівці. Читали ж його ще менше — невеликий тираж та недовгий сумнозвісний час, коли за ознайомлення, а не те що зберігання таких книжок можна було накласти головою, зробили своє: лише дивом уціліли окремі примірники, яким нині навіть важко скласти ціну. Одну з рідкісних книжок, що збереглися, має редакція журналу «Київ».

Сьогодні ми знайомимо читачів із поемою Байрона, вміщеною в

згаданому львівському виданні. Серед творів про гетьмана України — поема ця одна з найславніших і досі у нас (в Україні — ред.) майже не відома.

Слід зазначити, що журнал «Київ» дев'яностих років за редагування відомого українського поета, лауреата Національної премії імені Т. Г. Шевченка Петра Перебийніса, був дуже цікавим і читабельним. Багато шанувальників цього журналу (з-поміж них і автор цих рядків) уперше на його сторінках відкрили для себе цілу серію невідомих літописів, таких як «Київський літопис», «Літопис Самійла Величка», «Слово про закон і благодать» Іларіона. З номера в номер журнал «Київ» друкував «Історію України-Руси» академіка Михайла Грушевського, яка багато років перебувала під забороною, та багато інших історичних і культурних пам'яток України. З-поміж них ось і цей твір Дж. Байрона в перекладі українською про славетного гетьмана України Івана Мазепу, в якому ніякої політики нема. Як повідомляє «Українська літературна

енциклопедія», «...поема «Мазепа» написана 1818 року, в основу якої покладено фрагмент з «Історії Карла XII» Вольтера. У ній конфлікт особистості з суспільством тлумачиться в романтичному дусі, поза історичним часом і простором». Не вдаючись до аналізу поеми, зазначаю, що Байрон відшукав теплі слова, характеризуючи гетьмана, як «славного ватажка», як людину фізично витривалу «як дуб той віковий», людину шедрої душі.

«Кримська світлиця» кілька років тому друкувала маловідому поему «Мазепа» відомого українського поета Володимира Сосюри. Тож читачі, які уважно стежать за нашим виданням, мали змогу її прочитати, зокрема, ті, хто цікавиться історичною постаттю гетьмана України Івана Мазепи. Гадаємо, що й поема Байрона додасть якісь свої штрихи до образу славнозвісного гетьмана. До того ж, як зазначає журнал «Київ», поема «Мазепа» Дж. Байрона — «цікаве надбання української перекладацької школи. Цим перекладом Дмитро Загул переконливо ствердив свій талант майстра худож-

ньої інтерпретації світової класики». Додамо, що твір читається легко, цікаво, захоплююче.

І кілька слів про автора перекладу. Дмитро Юрійович Загул народився 1890 року в с. Миліве на Буковині (нині Вижицький район Чернівецької області) в селянській родині. Закінчивши гімназію, в 1913 році вступив до Чернівецького університету (лінгвістика слов'янська і германська). Перша світова війна перервала навчання в університеті. З 1915 р. жив в Україні, спочатку в Одесі, потім — у Києві. З 1920 р. працював учителем. 1922 р. перейшов на літературну роботу, активно співпрацював у журналах «Музагет» та «Мистецтво». Був членом і одним із керівників літературного об'єднання «Західна Україна».

Друкуватися почав у 1907 році на сторінках газети «Буковина». Окремими виданнями вийшли збірки поезій «З зелених гір» (1918), «На грані» (1919), «Наш день» (1923), «Мотиви» (1927), «Вибране» (1961); збірки літературно-критичних статей і досліджень «Поетика» (1923) та «Література чи літературщина» (1926); книжка перекладів «Вибір німецьких балад» (1928). Перекладав твори із західноєвропейської

літератури (Г. Гейне, Й. В. Гете, Ф. Шіллера, Дж. Байрона, Й. Р. Бехера та ін.).

«За те, що мав заслуги в європеїзації української поезії, зокрема і своїм гарним доробком перекладача, а українську пролетарську літературу мислив усе-таки як українську, а не копію російської, то був арештований разом із своїми західноукраїнськими земляками, що приїхали будувати радянську Україну. В 30-х роках засланий на російську Північ (Колиму), де по ньому пропав слід», — так пише Юрій Лавріненко в книзі «Розстріляне відродження» (Київ, видавничий центр «Просвіта», 2001 р.).

Данило КОНОНЕНКО

ПОЕМА Д. БАЙРОНА
«МАЗЕПА»
ЧИТАЙТЕ НА СТОР. 8-9

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

ЗАСНОВНИКИ:
Міністерство культури і туризму України,
Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка,
трудоий колектив підприємства «Об'єднана редакція газети «Кримська світлиця»

За вагомий внесок у справу українського національного відродження, розбудову та зміцнення Української держави редакція газети "Кримська світлиця" нагороджена медаллю Всеукраїнського товариства "Просвіта"
"БУДІВНИЧИЙ УКРАЇНИ"

Головний редактор
Віктор КАЧУЛА

Газета зареєстрована Міністерством юстиції України
Регстраційне свідоцтво КВ № 12042-913ПР від 30.11.2006 р.
Індекс: 90269

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори.
Рукописи не рецензуються і не повертаються. Листування з читачами - на сторінках газети.
Матеріали для друку приймаються в електронному вигляді. Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і редагувати мову.

ТЕЛЕФОНИ:
головного редактора - (067) 650-14-22 (050) 957-84-40

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:
95006, м. Сімферополь, вул. Гагаріна, 5, 2-й пов., к. 13 - 14
e-mail: kr_svit@meta.ua
http://svitlytsia.crimea.ua
Друкарня: ТОВ «ВПК «Експрес-Поліграф» вул. Фрунзе, 47-б м. Київ, 04080
Тираж — 2000

ВИДАВЕЦЬ -
ДП «Національне газетно-журнальне видавництво»
Генеральний директор Олександр БІЛАШ
03040, м. Київ, вул. Васильківська, 1, тел./факс (044) 498-23-65
Р/р 37128003000584 в УДКСУ у м. Києві МФО 820019 код ЄДРПОУ 16482679
E-mail: vidavnictvo@gmail.com

ЧЕРГОВА ПРОВОКАЦІЯ...

У Сімферополі група активістів проросійських організацій пікетувала Генеральне консульство Росії. Учасники акції пропонують Президентові України Віктору Януковичу віддати Севастополь Росії, а російського керівника Володимира Путіна вони закликають розпочати з офіційним Києвом переговори про це. Як компроміс проросійські активісти пропонують обміняти Крим і Севастополь на борг, який, за версією «Газпрому», виник за недобір Україною законного російського газу.

Координатор Народного фронту «Севастополь-Крим-Росія» Валерій Подьячий заявив, що у свій день народження Віктор Янукович (9 липня Президенту України виповнилося 63 роки) міг би ухвалити «мудре рішення» і відмовитися від того, що «йому не належить». Подьячий має на увазі місто Севастополь. Саме до 20-ї річниці ухвалення Верховною Радою Росії постанови «Про статус міста Севастополя»,

здійснює Україна над Кримом і Севастополем, «має тимчасовий характер», — сказав Валерій Подьячий. Він зазначає, що Москва могла б запропонувати Києву «компроміс» — обміняти Севастополь на ті 7 мільярдів доларів, які «Газпром» вимагає від України на недобір газу за контрактом.

У зверненні до президента Росії Володимира Путіна, яке організатори акції передали до російського Генконсуль-

ства ставить під сумнів українську юрисдикцію над цим містом, проросійські активісти пікетували Генконсульство Росії.

«Вікторе Федоровичу! У свій день народження поверніть те, що вам ніколи не дарували, бо Крим і Севастополь не належать Україні. Росія підтвердила свій суверенітет над ними, в тому числі постановою від 9 липня 1992 року — про російський федеральний статус міста Севастополя», — заявив Валерій Подьячий.

За його словами, ці акти потім не скасовувалися, тож «російський суверенітет над півостровом нікому не передавався», а юрисдикція, яку

мовається, що «переговори про статус Севастополя можуть бути відновлені у будь-який момент», і сьогодні «подальші ініціативи Росії в цьому напрямку знайдуть величезну масову підтримку з боку жителів півострова». Звернення офіційно прийняв консул-радник Андрій Релкін, пообіцявши відправити папір по інстанції.

Кримський аналітик Андрій Іванець цей захід називає «відвертою політичною спекуляцією». Він каже, що попри маргінальність проросійських сепаратистів, їхні акції проходять із запрограмованою регулярністю і відчутною спрямованістю на внесення напруження в укра-

їнсько-російські відносини.

За словами експерта, територіальні суперечки між Україною і Росією не мають ніякого юридично-правового сенсу. «Існують і міждержавні договори, і міжнародні угоди, які однозначно визнають і кордони сучасної України, і кордони сучасної Росії. Певний час це сприймалося частиною кримської громадськості в Криму проблемно, але на сьогоднішній день широкого суспільного резонансу такі акції не матимуть. А спроби маргінальних сил знову підняти територіальне питання підтримує, якщо дивитися на публічні заходи, абсолютно незначна кількість людей», — зазначає Андрій Іванець. На його думку, проблеми Севастополя для України і, зокрема, для кримчан не існують.

Справді, на заклик «фронту» прийти на пікет до Генконсульства відгукнулося небагато людей — не більше як півтора десятка. Правоохоронці їм не перешкодили, лише попросили відійти від паркану консульства на один метр.

Дев'ятого липня 1992 року Верховна Рада Росії ухвалила постанову «Про статус міста Севастополя», якою підтвердила російський федеральний статус Севастополя і доручила Центральному банківому та урядові Росії розпочати фінансування статей міського бюджету і провести переговори з Україною про «Севастополь як головну базу Чорноморського флоту». Верховна Рада Росії припинила своє існування восени 1993 року внаслідок силового розгону після указу президента Російської Федерації Бориса Єльцина. Через відмову Центробанку та уряду Росії постанова не набрала чинності, але й не була скасована.

Координатор Народного фронту «Севастополь-Крим-Росія» Валерій Подьячий був засуджений у березні 2011 року за сепаратизм — заклики до порушення територіальної цілісності України...

Володимир ПРИТУЛА
(Радіо Свобода)

КРИМУ ПРОГНОЗУЮТЬ АНОМАЛЬНУ СПЕКУ...

У найближчі десять років Крим чекає аномальна спека, результати якої, безсумнівно, позначаться на майбутніх урожаєх. Про це на прес-конференції у Сімферополі повідомив міністр аграрної політики і продовольства АРК Микола Полошко, передає кореспондент Укрінформу.

«За даними Національної академії аграрних наук України, Крим стає форпостом глобального потепління. У найближчі десять років вчені очікують тільки два сприятливих роки, решту часу Крим чекає дуже спекотна погода. Дай Бог, щоб ці прогнози не збулися», — відзначив Полошко.

За його словами, примхи природи вже впливають на урожай зернових у Криму.

«У 2011 році ми зібрали рекордний урожай

зернових, в минулому — трохи менше, а в нинішньому — ще менше», — відзначив міністр. За його словами, цього року господарства Криму, які раніше збирали понад 1 мільйон тонн зернових, зберуть максимум 850-900 тисяч тонн, з урахуванням пізньої зернової групи (кукурудза, рис і сорго).

Наразі збір зернових у Криму наближається до завершення. Станом на 9 липня обмолочено 311,4 тис. га, що становить 68,6%, при середній врожайності 13,5 ц/га.

Як вже повідомляло агентство, внаслідок аномальних погодніх умов (посухи) у 13 районах Криму відзначена загибель сільгоспкультур на площі 123,5 тис. га. Збитки 172 сільгоспідприємств становили 167,8 млн. грн., економічна шкода — 377,4 млн. грн.

У ВІКЦУ — НОВИЙ КЕРІВНИК

Новим генеральним директором ДО «Всеукраїнський інформаційно-культурний центр» у Сімферополі призначено Миколу Кузьміна.

Микола Миколайович Кузьмін народився у 1969 р. в с. Віліно Бахчисарайського р-ну в Криму. У 1993 р. поступив і в 1998 р. закінчив Сімферопольський державний університет, спеціальність «Філософія». У 2002-04 рр. — заступник декана юридичного факультету Кримського юридичного інституту Національного університету внутрішніх справ. У 2004 р. захистив кандидатську дисертацію за спеціальністю «Соціальна філософія та філософія історії». З 2006 по 2012 рр. доцент економіко-правового факультету Одеської національної юридичної академії в м. Сімферополі. З 2011 р. — член Експертно-аналітичної ради при Раді Міністрів Автономної Республіки Крим.

«Кримська світлиця» щиро вітає М. М. Кузьміна з призначенням і сподівається на продовження плідної співпраці центру й газети!

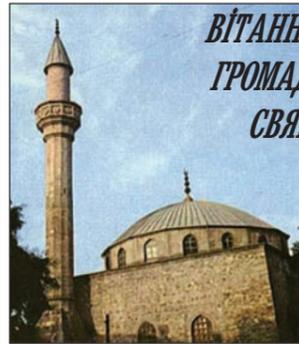

У ЗАСТУПНИКА МІНІСТРА ФІНАНСІВ КРИМУ ... ВКРАЛИ ГРОШІ ПРЯМО З КАБІНЕТУ

У одного із заступників міністра фінансів Криму викрали особисті гроші прямо з службового кабінету. Цю інформацію кореспондентові Укрінформу підтвердили джерела в правоохоронних органах.

«Викрали сумку з великою сумою грошей, близько 25 тисяч гривень, очевидно взяв той, хто знав», — відзначило джерело. Водночас прес-служба кримської міліції повідомляє, що наразі інформацію за да-

ВІТАННЯ МУСУЛЬМАНСЬКІЙ ГРОМАДІ КРИМУ З НАГОДИ СВЯЩЕННОГО РАМАЗАНУ

Шановна громадо! Щиро вітаю всіх мусульман Криму з нагоди Священного Рамазану — часу посту і духовного очищення, випробування міцності віри і духу, коли серця людей прагнуть добра, шляхетності та самовдосконалення!

Рамазан — це місяць, в який було розпочато послання Священного Корану, як дороговказ тим, хто прагне до істини. Це час терпіння, яке наближає кожного до Творця, вселяючи надію на його милосердя і зміцнюючи сили на скоєння благих діянь.

Нехай Всевишній прийме ваш піст і молитви, даруючи мир, спокій, здоров'я і благоденство мусульманській уммі Криму і України.

З повагою,
Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим Віктор ПЛАКІДА

Довідково. У прихильників ісламу в ніч на понеділок настав найважливіший і найбільш почесний місяць рамадан. Протягом усього періоду рамадану дотримується суворий піст ("ураза"), який передбачає відмову від води, їжі та інтимних стосунків у світлий час доби. Цей період цілком присвячується пізнанню Аллаха і Корану.

Згідно з одним із п'яти стовпів ісламу, протягом рамадана правовірні мусульмани повинні поститися від настання ранкового намазу (на світанку) до настання вечірнього (на заході сонця). Від посту під час рамадану звільняються вагітні та жінки, хворі та старі люди, діти молодші семи років, а також ті, хто не може дотримуватися його з об'єктивних причин, — наприклад, воїни і мандрівники.

Ритуальна чистота (тахара) в ісламі має дуже велике значення при здійсненні релігійних обрядів, бо тахара зводиться не лише до підтримання зовнішньої чистоти та охайності, але в релігійно-етичному, культурному сенсі тахара означає звільнення від усього, що оскверняє.

Згідно з широко поширеною думкою, піст, особливо у місяць рамадан, є найкращим засобом спокути гріхів, здійснених протягом року. Необхідно нагадати, що в ісламі, на відміну, наприклад, від християнства, немає посередників між Богом і людиною, відсутнє і духовенство в християнському розумінні, яке може випускати гріхи віруючому від імені Бога. Мусульманин сам відповідає перед Аллахом за свої гріхи.

Мусульманські богослови трактують піст як засіб приборкання пристрастей, які породжені тваринним началом (нафс) в людині. Під час посту віруючий, концентруючи волю в зусилля, звільняється від інстинктивних пороків та удосконалює у собі людський духовний початок (кальб), тим самим ніби облагороджується людська натура.

ВІРМЕНИ КРИМУ СВЯТКУВАЛИ ВАРДАВАР

7 липня в Старому Криму на території прадавнього монастиря Сурб Хач в рамках святкування національного вірменського свята Вардавар відбувся фінал IV паломництва-фестивалю вірменського мистецтва «Сурб Хач-2013».

У заході взяли участь Постійний Представник Президента України в АР Крим Віктор Плакіда, Голова Ради міністрів АР Крим Анатолій Могильов, представники міністерств та відомств, депутати Верховної Ради АР Крим, духовенство, представники національних громад Криму.

Постійний Представник Президента України в АР Крим Віктор Плакіда привітав усіх зі святом і відзначив, що свято проходить на території однієї із самих прадавніх святинь на півострові.

Вардавар — найбільше літнє вірменське свято, яке відзначається через 14 тижнів після Затику (вірменського Великодня). У язичеській Вірменії це свято присвячували богині любові й краси Астхик, яка обливала всіх рожевою водою й тим самим обдаровувала любов'ю. Після прийняття християнства свято Вардавар зовні змінилося, але зберегло звичаї. Свято супроводжується піснями, танцями й іграми. В цей день прийнято відвідувати своїх батьків і родичів.

ним фактом внесено у Єдиний реєстр до-судових розслідувань за ознаками кримінального злочину, передбаченого ч.1 ст.185 (крадіжка) Кримінального кодексу України. Проводяться всі необхідні слідчі дії, спрямовані на встановлення осіб, причетних до скоєння крадіжки.

КНИГА – ЯК ПРИВІД ДЛЯ ОПТИМІЗМУ

(Закінчення. Поч. на 1-й стор.)

Переміг проповідник і у богословській суперечці між представниками іудаїзму та ісламу, чим підкорив серце хазарського монарха. Втім, через кілька років у Хазарії за державну релігію все-таки було прийнято іудаїзм.

Далі йдеться про хрещення князя Володимира, який захопив Херсонес і в якості трофея забавив собі за дружину сестру візантійського імператора Василя II Анну, у чому раніше відмовляли «варварові». Після хрещення, повернувшись до Києва, Володимир палко взявся тут за поширення християнської віри. А херсонеські священники почали правити службу у першій в Києві Десятинній церкві.

Тим часом до Криму нагрянули половці, які залишили після себе безцінний документ під назвою «Половецький кодекс» — це і посібник з вивчення половецької мови, і джерело знань про життя і побут цього народу.

Та з першої половини XIII ст. кримчан почали турбувати ще одні завойовники — монголо-татари (саме татарами називалося на той час плем'я, яке проживало переважно на території Маньчжурії). Їхні неодноразові набіги призвели до того, що частина монголо-татар залишилася в Криму і асимілювалася, а після 1242 року на території півострова в районі Судака монголо-татари вже закріпилися остаточно і створили Кримський улус Золотоординської держави, а столицею улусу стало місто Кирим (Солхат).

Якщо раніше кримські еміри призначалися у Золотій Орді, то у 1438 році виникло Кримське ханство, де вже забажали самостійно обирати владу. Першим із претендентів на кримський престол став Хаджі I Герай. У Кримському ханстві процвітала работоргівля, метою набігів воїнів було захоплення полонених, так званого «ясиря» для продажу. Тільки в першій половині XVII ст. кримські татари забрали в полон до 200 тис. росіян, і лише за 3 роки — 50 тис. українців. З часом, окрім коневодства і скотарства, у татар почало розвиватися землеробство, з'явилися мануфактури. Втім, работоргівля деінде поширювалася і на своїх співплемінників.

Цікавим і багатим на сучасні паралелі є також приєднання Криму до Росії. Після чергової Російсько-Турецької війни була досягнута угода щодо невтручання в життя Криму жодною зі сторін збройного конфлікту. Та на той час ханом був Шагін Герай, надзвичайно непопулярний в народі. Масові страсти та репресії викликали протест, і Катерина II, скориставшись ситуацією, порекомендувала йому добровільно відмовитися від трону, а Крим передати Росії. Так і сталося. Маніфестом від 8 квітня 1783 року Крим було включено до складу Російської імперії.

«...По долгу принадлежащего Нам попечения о благе и величии Отечества, стараясь пользу и безопасность его утвердить... решили мы взять под державу нашу полуостров Крымский, остров Таман и всю Кубанскую сторону», — виголосила імператриця. А в червні кримськотатарська знать разом з іншими присягнула на вірність Катерині II.

Російська адміністрація притиснула кримськотатарських селян, відбирала у них землі, що спричинило масову еміграцію людей до Туреччини. Спорожніли села, не доглядалися сади і виноградники, заросла бур'янами земля. Близько 100 тисяч татар залишили свої домівки. Постає питання переселення до Криму переважно росіян, на найвигідніших умовах. Виникли тут також швейцарська та німецька колонії, а пізніше з'явилися переселенці з українських губерній. На початок XVIII ст. в Криму проживало: 86,7% кримських татар, 4,3% — росіян, 1,9% — греків, 1,5% — караїмів, 1,3% — українців та інші народи. Всього — 250-300 тисяч людей. А до кінця століття їхня

кількість скоротилася майже наполовину.

Та «чорне століття» для кримськотатарського народу було ще попереду. В результаті Кримської війни відбулося ще кілька хвиль їхньої еміграції (остання — в 1901-1904 рр.) Ось як пояснює це історик А. І. Маркевич: «У тісному духовному зв'язку Криму з Туреччиною і відчуженні маси татарського населення Криму від Росії треба бачити головну причину першої і наступних еміграцій кримських татар до Туреччини». Це було пов'язано і з важким матеріальним становищем кримських татар, безконтрольною роздачею земель російським вельможам та іншими зловживаннями російських чиновників, зокрема, переселенням татар з насиджених, зручних для проживання територій. Відіграло свою роль і загалом зневажливе ставлення до «інородців».

Ось що можна прочитати, наприклад, у «Військово-Стратегічному огляді Російської імперії» від 1849 року: «Всього разительнее и нравственное различие у караимов и евреев, меннонитов и татар... евреи, перекопские греки и нагаи имеют все противные качества... их (кримських татар и нагайцев) нечистота, беспечность невыразимы, и сельских хозяев из них никогда не будет. Помещики южного берега называют их туеяддами, лишаями и болезненными наростами Крыма». Подальші висновки полягають в тому, що якби не кримські татари,

те, що вони — «лиша та хворобливі нарости», — теж!

Далі автори книги розповідають про більш приємні речі — те, як Крим поступово набуває статусу курорту (це — друга половина XIX ст.) разом з поліпшенням роботи транспорту та спорудженням курортних закладів. Один за одним з'являються готелі з доступними для кожного цінами, де частують млинцями, шашликами, чебуреками. Згідно з переписом 1897 року кримських татар мешкає вже в Криму лише 35,6%, росіян — 33,1%, українців — 11,8%. А XX століття розпочалося черговою кримськотатарською еміграцією до Туреччини, і на 1917 рік у Криму їх лишилось 28,7% (41,2% — росіян, 8,6% — українців). На цей час активізується створення різноманітних національно-культурних товариств. Ядром кримськотатарського національного руху стає партія мілі-фірка. Всього функціонує 23 політичні партії та рухи.

Після бурхливих і кривавих революційних подій у 1919 році проголошується на півострові Кримська Радянська республіка попри пожвавлення інтересу до кримськотатарського проекту щодо створення національно-культурної автономії та пропозиції Києва, аби Крим увійшов до складу України на правах соціалістичної автономії. Та незабаром тут знову була вже Таврійська губернія. Уряд Врангеля не підтримував кримськотатарські іні-

ціати. Впродовж січня 1942 року було завербовано 8 тис. 600 кримськотатарських добровольців (в цілому 20 тис.), 3 тис. українських націоналістів, сформовано також Російську визвольну армію (4 тис. осіб) та інші формування (ще 8 тис. добровольців).

Переважа ж більшість кримчан мужньо воювала з ворогом. А після визволення Криму з його теренів було вислано 228 тис. 543 особи, із яких понад 191 тис. — кримські татари. На спецпоселення направляли і їхніх батьків, синів, чоловіків, звільняючи їх із військової служби, навіть якщо це були старші офіцери та політпрацівники.

Передостання глава книги присвячується долі Криму в складі України, який 30 червня 1945 року втратив свій автономний статус, а 19 лютого 1954 року увійшов до складу України. Лише 12 лютого 1991 року в Криму було відновлено автономію. Про Крим, що є часточкою незалежної України, розповідається у главі «Процвітання в єдності», яка здебільшого присвячується різноманітним пам'ятникам культури, що можуть бути привабливими для туристів, хоча містять в собі, зокрема, і текст присяги сумнозвісного президента Криму Ю. Мешкова, що вже теж став історією.

А тепер про найголовніше, про те, як же з'явилася на світ ця унікальна книга «Коротка історія Криму». А унікальна вона з багатьох причин. І для мене, перш за все, тому, що абсолютно нікому не відміну від жадливої сучасної друкованої продукції, яка вже сама цим з третього рядка підриває довіру до всього іншого.

По-друге, вона двомовна, і хоч не може визначитися щодо англійського тексту, підготовленого Микитой Храпуновим, вірю, що там все гаразд і він відповідає іншим параметрам видання.

По-третє, вона надзвичайно цікаво проілюстрована переважно музейними документами та фотографіями історичних реліквій. Не випадково ж серед тих, кому авторами вноситься подяка, на першому місці — працівники Центрального музею «Таврида». Є й ілюстрації по-справжньому унікальні, завдяки яким ми знову проходимо коридорами історії, відчуваючи її неповторний колорит.

І, по-четверте, книга вражає своїм дизайном, гармонійним і водночас неповторним. Незвична навіть нумерація сторінок, яка враховує лише оригінальний текст.

Думаю, для подібної колосальної праці цілком природно було б виділити сторінку з метою знайомства і з її авторами. Та це стало можливим лише для присутніх на презентації видання в краєзнавчому музеї.

Автор першої її частини і перекладу — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Кримського інституту сходознавства ім. Агатангела Кримського НАН України Микита Ігоревич Храпунов. Його колегою є старший науковий співробітник того ж інституту, перу якого належить завершальна частина праці, більш враз-

Кримська татарка. Фото початку XX століття (ілюстрація з книги)

лива з точки зору тих, для кого історія є ще й часточкою політики, Дмитро Анатолійович Прохоров. Про це він зізнався у своєму виступі. На що хочеться зауважити: скільки б не велася на іноземні гранти пошуки безконфліктної історії (здаймо «Діалог істориків» в рамках «Кримського діалогу політиків»), та безконфліктною і дійсно історією, а не казочкою, вона є лише тоді, коли підкріплена беззаперечною статистикою, справжніми документами. А трактувати їх у той чи інший спосіб нікому не заборониш. Я, наприклад, на основі своїх нових знань можу дійти висновку: колабораціоністами в часи Великої Вітчизняної війни ставали переважно ті люди, інтереси яких століттями не враховувалися в реальному житті. І чи варто було, очистивши Крим від кримських татар майже на три чверті, дивуватися, що багато хто з них сприймає окупантів як визволителів? І чи варто дивуватися білогвардійцям, у яких відібрали все, що вони сподівалися хоча б на якийсь реванш? Йі зовсім не обов'язково виправдовувати зраду, треба просто розуміти — ображена людина — це людина небезпечна. І в першу чергу це мають усвідомлювати ті, хто вважає, що йому все дозволено.

Науковим редактором книги є доктор історичних наук, професор, голова правління археологічного благодійного фонду «Спадщина тисячоліть» Ігор Микитович Храпунов. А Анастасія Анзорівна Стоянова — координатор проекту, кандидат історичних наук є директором цього фонду. Технічний редактор — Ігор Мартинюк.

Тож, певне, слід сприймати за належне, що такий солідний науковий колектив самореалізувався у такій солідній, змістовній і цікавій праці. А допомогла їм у цьому художній редактор книги, дизайнер, голова правління Кримської організації Союзу дизайнерів України Ольга Миколаївна Степанова.

Та особливо приємно було дізнатися, що, попри 20 років аматорського лихоліття, до читача таки повертається справжня якісна книга, для якої Інтернет — не конкурент, і яка вселяє надію, що все у нас таки колись буде гаразд — і з наукою, і з туризмом, і з престижем нашої держави.

Тамара СОЛОВЕЙ

Крим вже давно б розквітнув. Бо головна тут проблема навіть не брак води, а «лень і праздність татар».

Все це, як на мене, дає підстави для глибшого розуміння подальших історичних подій, відлуння яких чути і сьогодні. А ось про що свідчить статистика щодо складу населення на кінець XIX ст. Якщо у 1858 році в Криму проживало 73% кримських татар, 12,6% — росіян, 4% — українців, то у зв'язку з останніми хвилями еміграції тут вже лишилось 50,3% кримських татар, 28,5% — росіян і українців та представники інших народів. Так, виявляється, це вже було: 784 повністю безлюдних кримськотатарських села і за 3 роки майже 200 тис. змушених до цього життєвими обставинами емігрантів! Цьому сприяли і махінації із землею. Чи не з цієї причини таке фанатичне ставлення кримськотатарського населення до земельних наділів, у той час як представники інших народів ще й досі не усвідомили, чого земля варта? Адже все це відкалося у народу десь на генетичному рівні, і

ціативи і взагалі пропонував «заморозити» їх. Втім, матеріальна ситуація в Криму дедалі гіршала. Ціни на хліб з весни до осені 1920 року виросли на 8 283% ! А в листопаді Врангель залишив Крим.

Приблизно через рік на півострові було утворено Автономну Кримську Соціалістичну Радянську республіку у складі СРСР. На той час тут проживали 42,2% росіян, 26% кримських татар, 9,5% українців та інші народи. Втім, будівництво мирного життя тривало недовго. Розпочалася Друга світова війна, і разом з приходом до Криму фашистів з'явилися і їхні приборники. Переважно це були ті, хто не сприйняв радянський лад, кримськотатарські націоналісти, хто був незадоволений своїм життєвим статусом. Ось що писав з цього приводу Е. Манштейн: «Більшість татарського населення Криму була налаштована цілком дружньо по відношенню до нас. Нам вдалося навіть сформувати із татар збройні роти самооборони, завдання яких полягало в охороні своїх сіл від

Анастасія Стоянова

Назви з географічним топонімом «Таврія» є на півдні України в трьох адміністративно-територіальних одиницях: у Криму — Таврійський національний університет ім. В. Вернадського, Центральний музей Тавриди, одна з найстаріших бібліотек «Таврика» та улюблена футбольна команда в Сімферополі «Таврія», в Запорізькій області — Таврійський державний агротехнічний університет, що знаходиться у Мелітополі, на Херсонщині функціонує дім марочних коньяків «Таврія», випускається газета «Таврійський край», проводився Міжнародний музичний фестиваль «Таврійські ігри».

Кому ж із них належить пальма першості в її фонетичному творенні та застосуванні у лексикі? На ці та інші питання, пов'язані з макрорегіоном «Таврія», його історією, культурою та економікою, спробували відповісти учасники круглого столу — науковці, експерти, викладачі та журналісти з Сімферополя, Севастополя, Києва та Запоріжжя. Його організували та провели в Кримському етнографічному музеї Всеукраїнський інформаційно-культурний центр, Кримська філія Національного інституту українознавства та всесвітньої історії, громадська організація «Таврійська гуманітарна платформа».

**ПЕРШІ ТАВРІЙЦІ
БУЛИ ГІРСЬКИМИ
ЖИТЕЛЯМИ**

Таврія як яскрава і приваблива лексема з моменту виникнення цивілізованого життя в Північному Причорномор'ї пов'язувалася з територіальними володіннями різних етнічних груп і народів, — сказав у своїй доповіді Андрій Іванець, заступник генерального директора ВІКЦ, координатор Таврійської гуманітарної платформи, який як історик займається науковим дослідженням цієї теми. Їх обриси та розміри за дві тисячі років існування зазнали істотних змін. Цей топонім, що з'явився в античності і спочатку, за Геродотом і Страбеном, означав гірську країну від західного узбережжя Криму до Керченського півострова, згодом поширився й на степову зону.

У XVIII столітті в епоху правління Катерини II його почали використовувати для заміни слова «Крим», що має тюркське походження. Новостворену тут південну губернію Російської імперії назвали Таврійською. Херсон, назва якого походить від середньовічного візантійського міста Херсонес Таврійський, залишки якого й досі зберігаються поблизу Севастополя, не ввійшов до її складу, а став центром самостійної територіальної одиниці. Однак херсонський вчений, доктор філологічних наук Ярослав Голобородько у своєму культурологічному мемуарному «Таврія, таврида, таврієзнавство», опублікованому в 2007 році, повністю ототожнює поняття «Таврія», «Таврійський край», «Таврійський регіон» з сучасною Херсонською областю. А це, за словами А. Іванця, не відповідає реаліям. Проте він не підтримує і позицію деяких кримчан про те, що «за Перекопом землі немає».

Регіональний розподіл на Північну Таврію і Крим відбувся в 1917-1920 роках у дуже непростих суспільно-політичних умовах за принципом етнічного складу населення. У північній частині серед жителів домінували українці, у південній — росіяни і компактні кримськотатарський народ. Більшість політико-адміністративних утворень, що виникли в Криму в цей період, прагнули встановити контроль над усіма таврійськими землями. Так було з Радою народних представників Таврії (кінець 1917 — початок 1918 р.), Військово-революційним комітетом у Севастополі (початок 1918 р.), РСР Тавриди (кінець березня — квітень 1918 р.), Кримським крайовим урядом С. Крима (кінець 1918 — квітень 1919 р.), владою денікінців і врангелівців, які від-

НЕПРОМИНУЩІ ЦІННОСТІ ТАВРІЇ

новили Таврійську губернію. Претензій на Північну Таврію не було лише у нерезалізованій Кримській народній республіці, проголошеній Курултаєм кримських татар (грудень 1917 р.), сепаратистського Кримського крайового уряду С. Сулькевича (червень — листопад 1918 р.) і Кримської РСР (травень — червень 1919 р.)

У 1917 році під час формування української державності лідери українського національного руху визначили українську територію за етнографічним принципом, при якому на постімперському просторі Російської федеративної демократичної республіки Україна і Крим як її чинники зберігали б тісні зв'язки. Суб'єктом самовизначення в Криму українська еліта бачила кримських татар. Проте їхня етнодемократична вага, яка складала чверть кримського населення, не дозволила їм самостійно відіграти стабілізуючу роль у регіоні. На початку 1918 року при допомозі Чорноморського флоту владу в Таврії взяли в свої руки більшовики, ліві есери та анархісти. Потім контроль над нею прагнули встановити українські державні структури після проголошення незалежності у січні 1918 року, зокрема, уряд гетьмана П. Скоропадського вживав заходи щодо приєднання Криму і надання йому статусу автономії. Після певних коливань на цю ж платформу стала й УНР періоду Директорії (кінець 1918-1920 рр.)

Проте українським національним урядам у зв'язку з несприятливою геополітичною ситуацією не вдалося реалізувати свої наміри облаштування південних кордонів

України. Це було зроблено у Москві в 1921 році утворенням Кримської АРСР у складі РРФСР. Її керівництво відразу ж порушило питання про приєднання до неї її частини Північної Таврії, господарський і транспортний комплекси якої були тісно пов'язані з Кримом. Ці фактори економіки та культурної близькості і стали передумовою приєднання Криму до України в 1954 році.

Після Другої світової війни в результаті злочинних дій німецько-румунських окупантів, депортації кримських татар та інших малих етнічних груп півострів знелюднів

кого національного університету ім. В. Вернадського Ольгою Духнич у рамках проекту «Кримський політичний діалог», який реалізується під керівництвом миротворчої організації ПАТРІР (Румунія) і фінансується Міністерством закордонних справ Фінляндії.

Чи має сучасна Таврія як макрорегіон не лише географічну цілісність та історичне минуле, а й економічне підґрунтя для взаємодії? Відповідаючи на це запитання, Володимир Лупацій, радник директора Національного інституту стратегічних досліджень, що був включений

їнська і кримськотатарська. Це треба визнати і з урахуванням цього фактора обирати ефективну модель для розкриття потенціалу кожної людини зокрема і територіального комплексу в цілому.

Петро Вольвач, голова Кримської філії Наукового товариства ім. Тараса Шевченка: Тема таврійської макроідентичності має дуже велике значення і її потрібно наповнювати економічним, політичним і культурним змістом. Ми не повинні опускати до сепаратизму, у першу чергу господарського. Поїдьте на ринок «Привоз» у Сімферополі і подивіться, звід-

і був фактично заселений заново. Нові кримчани лише нині починають відчувати свою регіональну вкоріненість, глибше пізнавати історію краю, який став рідним для них, їхніх дітей та внуків.

**ТЕРИТОРІЯ
СПІВРОБІТНИЦТВА**

Таврійська ідея макрорегіону, який може складатися як з існуючих окремих територіальних одиниць, так і бути адміністративно цілісним, не виключає, за словами А. Іванця, любові до свого меншого за розміром краю — Криму, Херсонщини, Севастополя чи Запоріжжя. Водночас таврійський патріотизм є складовою частиною загальноукраїнської ідентичності, яку формують нарівні з ним такі макрорегіони, як Донбас, Поділля, Галичина, Волинь та інші.

Європейська ідентичність, як відомо, формувалася на трьох китах: культурі Древньої Греції, правовому та культурному спадку Риму та християнстві. І саме через Таврію йшов на праукраїнські землі до України-Руси потік греко-римських та християнських цінностей. Тут розташовані давні урбаністичні центри, зокрема найстаріше місто України — Керч, яке існує 25 століть. Отже, Таврія має велике значення в семіотичному просторі України, формуванні її інформаційних знакових систем і культурних кодів.

Інтерес до Таврії на макрорівні в контексті різних аспектів європейського регіоналізму пояснюється також тим, що країни Чорноморського басейну все ще не створили реального Чорноморського регіону, в якому чільне місце, принаймні теоретично, міг би посісти Крим, — вважає Наталя Беліцер, експерт Інституту демократії ім. Пилипа Орлика (м. Київ). Вона досліджує регіональні ідентичності, вплив сучасної економічної кризи на прояви сепаратизму в сучасній Європі, в тому числі на пострадянському просторі, спільно з доцентом Таврійсь-

кого національного університету ім. В. Вернадського Ольгою Духнич у рамках проекту «Кримський політичний діалог», який реалізується під керівництвом миротворчої організації ПАТРІР (Румунія) і фінансується Міністерством закордонних справ Фінляндії.

**А ось що сказали у своїх
виступах:**

Володимир Поляков, кандидат історичних наук, доцент Кримського інженерно-педагогічного університету: Якщо заглянути в біографію будь-якого старого кримчанина, то в її глибині ми обов'язково вийдемо на таврів, що в перекладі з древніх мов означає «гори», і побачимо, що ми всі — звідти. Це все було, але багато віків тому. А сьогодні цей бренд повинен об'єднувати Крим з усім Причорномор'ям до Одеси. І таку єдину регіональну ідентичність потрібно підтримувати.

Владислав Хмеловський, голова Української громади Криму: Ми повинні знати всі витoki нашої історії, досліджувати і, враховуючи їх, будь-які адміністративно-територіальні реформи базувати на економічній доцільності. В їх реалізації потрібно звернути увагу на розширення не стільки прав регіонів, скільки органів місцевого самоврядування.

Володимир Прутула, голова Комітету з моніторингу свободи преси в Криму, кореспондент «Радіо Свобода»: Нам потрібно зняти синдром кримського сепаратизму і формувати свою ідентичність у політичних та економічних зв'язках із найближчими сусідами. Це зробить нас сильнішими і дасть змогу розвиватися далі за прикладом європейських регіонів, передачі їм більших повноважень. Ми прийдемо до цього, як прийшла Польща, що стала за останніх 25 років найуспішнішим європейським проектом.

Кемал Мамбетов, представник Центру проблем освіти Міністерства освіти і науки АРК: Після повернення з депортації кримських татар кримська ідентичність зазнала істотних змін. Сьогодні на півострові реально існує тримовність: російська, укра-

ки туди приїжджають люди торгувати овочами та іншими сільгосппродуктами? З Херсона, Миколаєва, Сум, з усіх-усюд. А для кримчан не повинно мати значення, чиї предки тут раніше поселилися, щоб вважати себе таврійцем. Це може зробити і співпраця в наукових дослідженнях, зокрема в гідрогеології, в культурно-мистецьких заходах. Приїхали на Першу всекримську бієнале української вишивки ім. Героя України Віри Роїк, проведення нещодавно, представники з Мелітополя Запорізької області, Волині, і наш мікроsvіт півострова вийшов за його рамки. І таких прикладів міжрегіональної співпраці можна навести багато.

Концепт макрорегіону «Таврія», в полеміці щодо якого взяли участь директор Кримської філії Національного інституту українознавства та всесвітньої історії Віктор Лукашенко, генеральний директор ВІКЦ Владислав Єрмаков, політолог Олександр Форманчук, кореспондент газети «День» Микола Семена та інші, є актуальним, на їхню думку, в рамках обговорюваної нині реформи територіального устрою України. Він передбачає відкритість, діалогічність, існування різноманіття в єдності.

У порівнянні з колишнім Союзом в Україні втрачено макрорегіональний підхід до розвитку економіки. Жодна її адміністративно-територіальна одиниця не здатна самостійно реалізовувати великі інфраструктурні проекти, тому в багатьох випадках укрупнення регіонів та їх співпраця є необхідними. Враховуючи полікультурність Кримського півострова та його географічне розташування на перетині багатьох сухопутно-морських шляхів, він може стати одним із діалогових майданчиків загальнонаціонального та міжнародного значення, джерелом соціокультурних інновацій. І хто зна, можливо, саме тут, за підтримкою кримських науковців, і будуть знайдені формати співжиття та співробітництва етнічних груп і носіїв різних ідентичностей, які будуть корисні для всього людства.

Валентина НАСТІНА

**ХЕРСОНЕС
ЗАНЕСЕНИЙ
ДО СПИСКУ
ВСЕСВІТНЬОЇ
СПАДЩИНИ
ЮНЕСКО**

Наприкінці червня під час засідання 37-ї сесії Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у Камбоджі більшістю голосів «Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора» внесено до Списку всесвітньої спадщини. Про це повідомив міністр культури України Леонід Новохатько.

«Пам'ятка складається з кількох заповідних ділянок, це частина античного Херсонського городища та його сільськогосподарської округи — хори», — пояснив міністр.

«Херсонеське городище є єдиним у Північному Причорномор'ї цілісно збереженим зразком античного міста, яке існувало з V ст. до н. е. по XIV ст. н. е. Тут збереглися залишки міського планування вулиць, житлових, господарських та культурних споруд», — розповів Леонід Новохатько. «Тепер до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО входять сім українських культурно-архітектурних та природних об'єктів», — підкреслив міністр.

* * *

Список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО українських культурно-архітектурних та природних об'єктів:

Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора (V ст. до н. е. — XIV н. е.);

Дерев'яні церкви Карпатського регіону України і Польщі;

«Київ: Собор Св. Софії, Києво-Печерська Лавра та прилеглі монастирські споруди» (1990 р.);

«Ансамбль історичного центру м. Львів» (1998 р.);

«Буковий праліси Карпат» (2007 р., транскордонний українсько-словацький об'єкт);

«Геодизична дуга Струве» (2005 р., транскордонний геодизичний об'єкт, номіновано від 10 європейських країн: Норвегії, Швеції, Фінляндії, Росії, Естонії, Латвії, Литви, Білорусі, Молдови та України. 4 геодизичні пункти «Дуги Струве» розташовані на території України);

«Резиденція Буковинських та Далматинських митрополитів» (нині Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2011 р.).

* * *

У попередньому списку тепер перебуває 12 українських та спільних транскордонних об'єктів:

Археологічна пам'ятка «Кам'яна Могила»;

Астрономічні обсерваторії України;

Бахчисарайський ханський палац (м. Бахчисарай, АРК);

Судацька фортеця (м. Судака, АРК);

Культурний ландшафт каньйону Кам'янець-Подільського;

Історичний центр міста-порту Одеси;

Історичний центр м. Чернігова (м. Чернігів);

Кирилівська церква;

Андріївська церква;

Миколаївська астрономічна обсерваторія;

Канівські Дніпровські схили з могилою Тараса Шевченка (м. Канів);

Торгові пости та фортифікаційні споруди на Генуезьких торговельних шляхах від Середземномор'я до Чорного моря.

ІСТОРИЧНИЙ ШАНС І НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ. ЛИТОВСЬКИЙ ДОСВІД

Вінчук Вячорка — відомий білоруський філолог, у минулому (в 1999—2007 роках) лідер Білоруського Народного Фронту. Ми знайомі давно, тому коли Вінчук повідомив, що веде в Україну найменшу доньку, аби показати їй Київ, я прийняв рішення також під'їхати на ці дні в столицю. Пан Вячорка об'їздив півсвіту, перечитав море книжок, до того ж я неодноразово мав нагоду переконатися в його політичній інтуїції. Він цікавиться незалежницькими рухами і відродженням мов колишніх поневолених народів нашого регіону. Принаймні, тих, які найближчі до Білорусі. Думаю, ми ще неодноразово на сторінках газети повернемося до розмови про білоруський національний рух. Сьогодні ж зупиняємося на дуже повчальному і цікавому не лише для білорусів, але й українців, литовському досвіді. Київський парк над Дніпром навією спокій і філософський настрій, а мінчанин, трішки втомлений прогулянкою по столиці, неспішно розповідає...

— Чимало знаю з попереднього досвіду, а тепер для висновків додався цікава, самокритична, смілива книга знаних литовських вчених «Історія Литви» під редакцією А. Ейдінтаса, написана до головування цієї держави у Європейському Союзі. Я її переклав. Для нас їхній досвід є підставою для порівняння і аналізу своїх, білоруських, перемог і помилок, адже стільки часу два народи перебували в одній державі.

Литовське національне відродження відбувалося від початку 19 століття. Ситуація видавалася майже безнадійною аж до того часу, поки патріотична еліта не переорієнтувалася на селянські маси. До того вона орієнтувалася на настрої середнього і верхнього прошарку громадян литовського походження. Ті, як відомо, ототожнювали себе з Великим Князівством Литовським — рівноправним складником федеративної Речі Посполитої. Але ж (такими були тогочасні реалії) — вже з польською культурою і мовою... І потрібна була дивовижна інтуїція і неабияка сила людей, які відважилися змінити концепцію. Вони відмовилися від орієнтації на ВКЛ, де етнічних литовців була меншість, їхнім орієнтиром стала етномовна одиниця, якою був литовський народ. Зрозуміло, що цей поворот зробили люди, які стояли ближче до народу, — це були діти дрібної шляхти, які позакінчували семінарії і стали католицькими чи протестантськими священиками. Вперше в історії, упродовж одного лише покоління, ці люди, користуючись амвонами як трибуною, підвищили статус литовської мови. Нею вже можна було говорити не лише в родині, але і в костелі.

— Почалася епоха Майроніса?

— Ні, це було ще до Майроніса, навіть до Баранаскаса, на початку XIX ст. Наприклад, у Королівці (Кенігсбергу) Людвікас Реза видав поему «Пори року» протестантського пастора XVIII ст. Крістіяна Донелайтаса, у Вільні група викладачів жемайтського походження (Сімонас Даукантас) надихнула ксьондза Мотезюса Валанчюса зживати литовську мову у проповідях. І треба сказати, що литовці завжди вміли використати свій історичний шанс. Тоді в російській імперії була продумана політика, скерована на руйнування зв'язків між народами Речі Посполитої. Була стратегія

знищення польського впливу. І для цього царизм створив певну нішу для литовськості, як... непольської ідентичності. Уряд давав 10 стипендій литовцям, які закінчували середні школи у Заніманському краї. І вони мали можливість навчатися в Московському університеті. Ці литовці згодом ставали освіченими, національно свідомими людьми, а то й народними лідерами. Росія, звісно, не цього хотіла, просто вона традиційно недооцінювала ролі етномовного потенціалу, етномовної консолідації поневолених народів.

— Отже, литовцям залишалося лише вміло використати люб'язно виділену їм російським царизмом нішу?

— Не люб'язно, а вимушено. Вони використовували всі можливості... Скажімо, на території Східної Пруссії був невеличкий шматочок литовської етнічної території, т. зв. Заніманський край. Литовська мова і литовське книговидання на цій території не заборонялися. Науковці, які працювали в краї (не лише литовського, але й німецького, навіть лужицького і т. д. походження), вивчали литовську мову. Її ще й культивували як мову, найдревнішу серед сучасних на європейському континенті! Мовознавці, до речі, підтверджують цей факт. В епоху, коли порівняльне мовознавство лише народжувалося, було зрозуміло, що санскрит — це люстерко тієї мови, якою говорили наші предки три тисячі років тому. А тут, виявляється, поряд живе селянський народ і розмовляє мовою, нічим не гіршою від санскриту! Ця ідея, що литовська мова є загальнолюдською цінністю, була доброю в'язанкою хмизу в багаття литовського національного руху.

— А споріднена латиська мова, виходить, молодша від литовської?

— Тільки трохи молодша... Адже центр, звідки почали розходитися балтські племена, можливо, знаходиться на території нинішньої Калінінградської області і польського Помор'я; в Латвію вони прийшли пізніше, до того ж там був угро-фінський субстрат... Отже, литовці вважали свою мову найдревнішою і своєю державністю вони вважали Велике князівство Литовське. У міжвоєнний період, коли формувалася державотворча і певною мірою міфологічна литовська історіографія незалежної Литви (найяскравішим представником якої був

Адолфас Шапока), там ВКЛ (багатоетнічне, з державною білоруською мовою) трактується як однозначно литовська держава. Варто ще згадати протестантських священиків Пруссії (або, як кажуть литовці, Малої Литви), які видавали багато книг литовською мовою для пастви, а може теж із прицілом залучити до своєї церкви якусь частину литовців-католиків з протилежного боку річки Німан. Все ці фактори разом створили «кумулятивний» ефект...

— Німецький фактор використовувався і пізніше?

— Не тільки німецький, а взагалі геополітичний. Люди, які прийняли рішення, що литовський рух має бути етномовним у своїй основі, чудово розуміли, що скорочується його база. Замість великої території традиційної Великої Князівства Литовського, більшість якої до Люблінської унії займали українці і білоруси, а потім — білоруси, отримується територія разів у 5 менша за післялюблінську... З цього випливало, що це невеликий народ. А значить, треба уміти балансувати, використовувати будь-які можливості. Німецьке сусідство литовцям удалося використати ще в пруські часи. А після Першої світової війни на литовських і на білоруських землях деякий час зашилася німецька окупаційна армія. Було зрозуміло, що рано чи пізно німці відійдуть (хоч допоки німецька військова влада контролювала ситуацію, вона тиснула на литовських лідерів, щоб вони в разі оголошення незалежної держави прилучили її до Німеччини). І консервативна група у Литовській Тарібі (Раді) проголошує... відновлення монархії! Відшукали Вільгельма фон Ураха, князя Вюртембського (південна Німеччина), і якимось чином умовили його стати королем Міндаугасом II. Це мало означати, що литовська монархія знаходиться в персональній унії з німецькою. Німеччина не могла виступати проти незалежності Литви. Новий король так жодного разу і не відвідав своє королівство, через чотири місяці литовці повертаються до республіки. Німці остаточно відходять, але дають новооголошеній державі грошей на зброю, щоб стримати російську Червону армію.

— А потім, трохи зміцнівши, литовці вирішили забрати у німців Клайпеду?

— Формально не у німців. Це було у 1923 році. Клайпеду німці називали Мемель. В результаті Першої світової війни Німеччина втрачала контроль над цією територією, і Клайпеда переходить до Ліги націй. Франція розмістила там свій невеличкий військовий контингент. Немалий відсоток населення Мемеля склали німці, жили «летувінінкай» (що можна перекласти як «литвинники» — місцеві усвідомлені литовці), окрім того, ще «мемелендери» чи «клайпедечай» (себто, тутешні люди). Литовці прийняли рішення забирати Клайпеду, бо сприятливішої ситуації могло й не бути. Вони навели тісні зв'язки з литовськими організаціями Клайпедського краю. Зібрали тисячне військо добровольців, в тому числі половину військових регулярної армії, яка пройшла війну за незалежність, одягнули його в цивільний одяг. Причому ніщо не свідчило про належність їх до Литви — жодних нашивок, ні навіть цигарок чи сірників литовського виробництва у кишенях не мало бути. Такий ось своєрідний литовський «спецназ»... Під покровом ночі зайшли в Клайпеду, об'єдналися з тими литовцями, які їх чекали, і підняли повстання, подаючи його як повстання місцевих мешканців. Був наказ: не стріляти у французів! Щоправда, кілька французів таки загинуло, ще й литовців півтора десятка... Так останні поставили увесь світ перед фактом: Клайпеда вже литовська. Згідно з переписом 1925 р. виявилось, що німців у краї 45%, тобто меншість. Світ признав суверенітет Литви над Клайпедою. Згодом Гітлер тимчасово відбере це місто, але за цей час відбулося певне литовщення краю, бо туди переїхало багато людей з «Великої Литви». А головне, що 16 років у литовців був потужний морський порт.

— Кажуть, що сто років тому у Вільнюсі майже не було литовців. Зате тепер литовська звучить повсюдно! Отже, ситуація діаметрально протилежна тій, що склалася в Латвії. Рига у міжвоєнний період була на 80% латиськомовним містом, а ось в радянський період лише на 35—40%. І зараз не набагато більше. Це привід задуматися над такими важливими речами, як історичний шанс та несприятливий збіг обставин.

— Литва в рамках СРСР теж мала певну стратегію. По-перше, напередодні Другої світової війни Москва знову звернулася до свого улюбленого антипольського інструмента і передала дуже на той час спольшену Вільню Литві. Щоправда, литовці вимушені були погодитися на присутність «обмеженого» радянського військового контингенту на своїй території. Відповідно, і на радянській диктат у політиці. Однак це рішення дозволило литовцям поступово «обжити» колишню столицю Великої Князівства Литовського. Дуже важливо, що литовські комуністи якось пробили рішення розвивати у себе підприємства не союзного підпорядкування, а республіканського: легка промисловість, харчова тощо. І друге: розвивати промисловість не в столиці, а у менших містах. З цього випливало ось що: формально ніхто не закриває дорогу переселенням з Росії. Будь-лас-

ка, їдьте! Але одна справа, коли «осадники» їдуть до Риги, де більше половини російськомовного населення, і жити там цілком комфортно. А інша справа — їхати в «провінційні» Утяну чи Тельшяй, де реально всі розмовляють литовською...

— Це історична випадковість чи продуманий крок литовських комуністичних керівників?

— Я думаю, що останнє. Все ж вони були литовцями та розуміли, що в країні, де в лісах стріляли до 1965 року, занадто нахабна русифікація змете їх самих. Тому в Литві нема такої великої кількості росіян, а головне, що міста розвинуті більш рівномірно. У столицю переїжджали литовці з центральної та західної частини країни. Вільня не стала мегаполісом, там лише 600 тисяч населення. Литовська мова у ній тепер домінує. І в 1918, і в 1945 роках це здавалося б зовсім неможливим...

— Коли порівнювати Галичину (всєукраїнський Р'емонт) і Східну Пруссію чи Малу Литву (як Р'емонт литовський), то певні аналогії є?

— Так, Галичина належала до Австро-Угорщини, тобто, до більш ліберального державного утворення, ніж Російська імперія. І зберігати українську мову й культуру там було легше. Якоюсь мірою, опосередковано, можна було впливати на Наддніпрянщину.

— А якби років двадцять тому Галичина відділилася від решти України і, спираючись на більш високий рівень патріотизму населення, спробувала утворити процвітаючу демократичну державу?

— Не думаю, що це було б мудре рішення. Литовський досвід вельми важливий для дискусій — потрібна мова як консолідаційний чинник, чи ні? Можливі українська чи білоруська культура на російській мові, чи ні? Литовський досвід показує, що мова, особливо коли нація розшарпана, розділена різними конфесіями чи навіть цивілізаційними традиціями (лугансько-донецька побутова традиція і львівсько-тернопільська — вони, всетаки, різні), мова — це головне, що єднає! І хто це заперече, той хоче руйнування наших націй... А створення якоїсь Галицької чи Галицько-Волинської республіки було б немудрим рішенням. Ну, була б маленька, моноетнічна держава... Але доля її була б невідомою. По-перше, цим би скористалася Росія і поглинула би «решту» України, а потім взялася б і за оцей «Р'емонт». По-друге, маленьким державам у Європі взагалі важко, вони нерідко мали сумну долю. А окрім того, я вірю, що є національна місія... У литовців свого часу такою місією був порятунок найдревнішої мови в Європі, наприкінці 80-х вони найзапекліше руйнували імперію СРСР. Я думаю, і у свідомих українців є почуття важливості своєї місії. Адже й справді, допоки живе незалежна Україна, до того часу неможливе відродження Російської імперії. І ми, білоруси, в цьому кровно зацікавлені. Тому ви повинні зберігати саме велику Україну — з Кримом, Донбасом і Слобожанщиною, а не обмежувати її рамками Галичини.

Розмовляв Сергій ЛАЩЕНКО
(Київ - Львів)

Старий і новий Вільнюс

ЖНИВА — НАЙБІЛЬШЕ ХЛІБОРОБСЬКЕ СВЯТО!

Лани пшениці. Ні кінця, ні краю.
Пливуть комбайни й тануть вдалині.
Село жнивує. Хліб село збирає —
Пережива найрадніші дні.
І сон утік. І спека не змаєє,
І призабуто враз про вихідні.
Село жнивує. Урожай збирає,
Біжать валки по золотій стерні.
А ген, де жовта курява витасє, —
Шоферські траси до токів лягли.
І бригадир на обрій поглядає:
— Хоча б дощі оце не почали...
...Село жнивує. Хліб село збирає,
Щоб ми в достатку на землі жили.

Цього вірша я написав десь у вісімдесятих роках минулого століття, бо у ті роки — хліборобські жнива були в полі зору усього народу — і керівників — від міського бригадира до найвищого столичного урядовця, і селянина. Ім, жнивам, була вся увага держави, бо всі розуміли — буде хліб, буде й пісня... А без хліба і не співається, не всміхається, немає ніякої радості. Головне — зібрати вчасно хліб, не залишити у полі ні зернини.

Так було з давніх-давен, так поки що лишається й понині. Бо де той сміливець-мудрець, який би наважився святити хліб, духмяну паляницю заміняти на синтетичну хлібину з десятками інгредієнтів, від якої ні смаку, ні користі.

...Ідуть на полях жнива. Колись це були поля і наділи одноосібників, потім комнезамівців, а затим — колгоспно-артільні... А нині це поля сільських орендарів... І якими б чи чийми не були ті поля — все одно люди сіятимуть і збиратимуть зерно, щоб з нього змолоти борошно і спекти хліб. А хліб, як каже народне прислів'я, — усьому голова. Дурне сало без хліба... Нема хліба, то й не буде обіда...

Десятки прислів'їв склад наш народ про хліб. А він же, наш хліб, найдорожчий з усіх багатств, що є на світі. А ну не подайте до столу якомусь нинішньому олігарху чи банкіру хліба, і скажіть, що його нема ніде — він готовий буде викласти усі свої заощадження, аби для нього, для його сім'ї з'явився хліб.

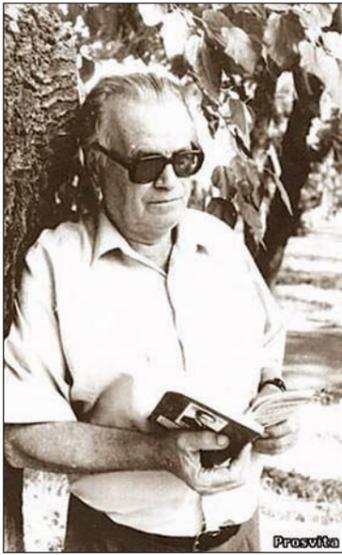
Перед хлібом меркне найблагородніший метал на імення золото. Про хліб написано сотні віршів, пісень, прозових творів. З-поміж них і майстерно виконаний вінок сонетів «Правда хліба» талановитого поета із степової Херсонщини, на жаль, уже покійного, Миколи Братана, написаний ним у 80-ті роки минулого століття й опублікований у херсонській молодіжній газеті «Ленінський прапор». Колись, натрапивши на цей вінок в газеті сусідньої з Кримом області, я зробив вирізку, але за своєї неухважності не помітив ні року, ні числа. Отож приблизно знаю, що це — 80-ті роки. А поета вже немає на цьому світі, аби запитати в нього... Та

головне, вважаю, не дата, а те, що вірші цього чудового автора й понині хвилюють мене, як читача. Гадаю, не залишать байдужими й інших шанувальників красного слова. Виріши, як і мій добрий друг Микола Братан, у сільській родині, я бачив і знаю, скільки треба докласти сил і вміння, щоб виростити і зібрати врожай хліба, бо й сам у молоді роки працював підручним у комбайнера, бо й сам днював і ночував у полі. Бувало, що й відвозив зерно з-під комбайна на колгоспний тік, де його очищали і зберігали, а потім звозили до Заготзерна. А вже коли, одержавши восени на трудовні зароблене зерно і змоловши його у млині-вітряку, що стояв над селом на високому пагорбі і махав крилами, ніби запрошуючи селян помолотити збіжжя, мати з борошна нового урожаю пекла хліб — то була для усієї родини велика радість. Їли — і не могли нахвалити, милувалися красивими паляницями — і не могли намілуватися — який же добрий, який же смачний і запахущий був наш той хліб, хлібець, як ми його ніжно називали. І радісно було, що до того хліба причетний і ти своєю працею...

Читаю, перечитую вінок сонетів «Правда хліба», і напливають спомини... Хочу, щоб й інші люди — читачі «Кримської світлиці» у ці літні жнив'яні дні прочитали хвилюючі поетичні рядки мого покійного друга Миколи Братана і відчували, що з усіх правд на землі — найправдивіша Правда хліба.

Данило КОНОНЕНКО

Микола БРАТАН

ПРАВДА ХЛІБА

ВІНОК СОНЕТІВ

Сиджу статечно біля діда й тата:
Я в полі був, я також — чоловік!..

IV

Всі кружкома, дорослі і малі,
Сідали ми святково по застіллю...
Тепер селяни знаються на стільях,
Купують модні меблі і в селі.
А в нас був стіл низенький,
при землі,
Що, як сільниця, пах крутою
сіллю.

Ми причащались хлібному
всесиллю
За тим столом у вечоровій млі.
І він світився хлібом в ті хвилини,
Коли за ним збиралася родина
І навкруги всідалася, немала.
Мені рідля так світить чорноскиба,
Коли, буває, вчує край села
В її розвої — свіжий запах хліба.

V

Хлібина золотіє на столі,
Як дар життя, це золото сприймаю,
І хліб, і сіль, і пісню ширю маю,
Не бог, не цар — людина на землі.
Болих мені, як поле у золі
Жнива у сорок першій нагадає.
Та гордісно: стрічає не короваєм
Мій хлібний край ворожі орди злі.
Наш хліб — для друзів.
Недругу до нього
Не простягати руки, до святого, —
Усохнуть, спопеліють на вогні,
Котрим живе і хата, і колиба.
Ти їв мій хліб — і зраджуєш мені?
Тобі як стій помститься
правда хліба!

VI

Належить батьку — скиби нарізати.
Це право, час настане, передам
У спадок дорогим своїм синам,
Що мусять давній звичай
шанувати.
Як і мені, їм дано вірити свято
У правім ділі праведним батькам.
Подяку я складаю нині вам
За хліб і за науку, любий тату.
Життя нове завітує в наш дім —
Ми зовемо продовженням своїм
Улюблених малих, блакитнооких.
Віків минулих святощі живі.
У наші вельми звихорені роки
Ми в батьківським знаходим
старшинстві.

VII

Ніхто не сміє долу крихт роняти —
Стократ чоло оросить чесний піт,
Допоки на вечерю чи обід
Хлібину теплу вийме з печі мати.
І силу, й славу маєм шанувати,
Котрих зажив
наш хліборобський рід.
Для того ж бо існує заповіт,
Щоб ми його додержували свято.
Хто хліб не ганить, той не забува
Ні пісні материнської слова,
Ні материні радощі та болі.

Ніякі найновітніші путі
Нам не закреслять стежку
в орнім полі,
З якої — всі дороги у житті.

VIII

Хліб — це життя і святість на землі.
Не відчураймось мудрої науки.
Цілуймо широко материнські руки
Вшановуймо отечські мозолі.
Коли в дідов летіли кулі злі,
Над моріжком кружляли
чорні круки, —
О тій порі у світ прийшли онуки,
Щоб, як діди, триматися в сідлі!..
Трудний наш хліб
навряд чи легким стане,
Довіку литись піт не перестане
В гарячу пору хліборобських жнив,
І не замінить хліб — його подоба.
У плінні днів, і років, і віків
Неперебутне — діло хлібороба.

IX

Давно було. А в пам'ятку донині:
Гаряче літо, в розповні жнива.
Струмує м'яко стежка польова
Між золоті розводи безгомінні.
Хлібини пишні —
хмари в небосині!
Десь там, під ними,
жайворон співа.
Комбайн з-за небокраю виплива,
Гойдається у мареві проміннім
У жнив'яному диханні вітрів.
Із татом опліч вперше я відкрив,
Як пахне степ зерном,
автолом, потом.
Відтоді, де не був і чим не жив,
Благословляю сонячну роботу
Запилених, красивих жнивварів.

X

Вечеря — свято в степовій родині
І почуття і подуми една.
Це відчуття з роками не мина,
Живе й святиться в серцеві донині.
Вінець трудів
сприймати ми й повинні
Лише отак — як пахощі зерна.
Тайться в них незмінно первина,
А всі останні почування — плінні.
Хотілося б і слово віднайти,
Щоб дихало, як у степу ґрунти,
Коли роса їх скроплює ранкова.
Аби творилась пісня — як жнива,
Щоб це було натруджено

XI

Природньо так, як жайворон співа.
Де звіку знають хлібові ціну,
Там совістю й любов'ю
не гендлюють,
Там правду-матір підло
не полюють,
Але ведуть з неправдою війну.
І я люців проворних не збагну,
Що задля вислуг ревно
колінкують,
Що без вагання брата ошельмують,

Аби собі зіпнутись на кону.
Живу, як в нас одроду повелося:
Не пнусь, як пустоколось,
над колосся.
Іду на жорна — вимагає час.
І так скажу: як колоску без поля,
Мені б було немисливо без вас,
А з вами, люди, не зігне недоля!

XII

В моїй судьбі живе солодке жито,
Що крізь віки в сучасність
проросло,
Аби жити не підступне зло,
А те добро, яким нам дано жити.
Не так це просто —
землю полубити.
Віддати їй життя свого тепло,
Щоб рунню соковитою зійшло
І колосом достигло в жнивне літо.
Засіять поле мушу на віку,
Злеять долю в житнім колоску,
Синів навчити мудрої науки.
Якщо до того ж виведу свій спів,
Переборовши радощі і муки,
То житній хліб в житті не даром їв.

XIII

Що жав мій пращур,
я сьогодні жну.
Те у віках безслідно не погине.
Зерниною продовжиться зернина
На нашому безсмертному лану.
Іще зустрінем весну не одну,
Нові літа й нові століття стрінем,
Розмаємося подихом нетлінним,
Теплом отим, що віддали зерну.
І наші думи, зроджені у полі,
Встають на небокраї, мов тополі,
Щоб небо України цілувать.
Коли цей світ у муках полишає,
Нам видиться не божа благодать,
А поле, заколошене врожаєм.

XIV

Синам-онукам жати в інше літо
Ту ж саму ниву й водночас не ту,
Але таку ж і щедрю, і круту,
Де все трудом і сонцем перевито.
Ти мій до дна,
безмежний красний світе,
Де власну маю стежку і мету.
Був ратаєм, солдатом на посту,
Тепер виводжу пісню на орбіту,
Не відречусь, що родом я з села,
Що в спадок моя доля прийняла
Обвітрену турботу хлібороба.
Привіт вам, любі сестри і брати,
Геть відступає зашкарубла злоба
Од вашої сільської доброти!

XV

Під небом гожим в рідному селі
Тебе ввижаю, добра моя мати.
Вечеряєм при зорях біля хати
Всі кружкома — дорослі і малі.
Хлібина золотіє на столі.
Належить батьку —
скиби нарізати.
Ніхто не сміє долу крихт роняти,
Хліб — це життя і святість на землі.
Давно було. А в пам'ятку до нині:
Вечеря — свято в степовій родині,
Де звіку знають хлібові ціну.
В моїй судьбі живе солодке жито.
Що жав мій пращур,
я сьогодні жну,
Синам-онукам жати в інше літо.

БЕРЕГИНЯ

МАТУСИН БОРЦ

МАМО... Матінко... Матусю...
Саме такі слова я промовляю,
коли хочу звернутися до тебе.
Це в твої обійми я горнулася,
коли мені було радісно і весело.
Виповідала всі свої дівочі таємниці,
довіряла всі потаємні думки.
А ти вислуховувала і лагідно всміхалася.

Це в твої обійми я горнулася,
коли було гірко і боляче. Плакала
і ділилася всіма своїми прикрасами
і невдачами. А ти вислуховувала
і плакала разом зі мною.

Це ти, рідненька, не відходила
від мого ліжечка, коли я в дитинстві
хворіла. А хворіла я часто.
Ти сиділа ночами біля мене,
прислухаючись до мого дихання,
раз по раз міряючи температуру.
Скільки б я не прокидалася
серед ночі, завжди бачила тебе.

— Донечко, тобі краще? — відразу
запитувала ти.
— Краще. Мамо, ну чого ти не спиш?
Лягай, відпочивай... Я тебе не розумію...

— Будуть у тебе, доню, свої диточки —
зрозумієш. А я подивлюся, чи спатиметься
тобі...
— Спатиму, мамо, обіцяю... Іди
відпочивай...

А ти тільки хитала головою...
Ти все встигала, все вміла. Все,
чого торкалися твої працьовиті невтомні
руки, перетворювалося на щось
надзвичайне. Ось хоча б борщ. У цієї
страви, над якою чаклувала мама,
дивовижний смак. Коли я, вже давно
доросла, їм матусин борщ, чарівною
силою маминої любові знову повертаюся
у дитинство. За тишню, безтурботне...

Скільки разів я намагалася звирити
такий самісінський борщ. Не вдавалося!
Я питала: «Матусю, чому він у тебе
такий смачний? Що за чим туди
кладеш?» А ти всміхалася лагідно:

— Все просто, дитино. Там любов і
картопля. Молитва за дітей і капуста.
Прохання про здоров'я і бурячок. Потім
засмажечка і спогади про те, як ти була
маленькою. Наостанок лавровий
листочок та трошки суму, чи все
я зробила для того, щоб ти, доню,
була щасливою...

Від цих слів мені завжди хотілося
плакати.

Потім, коли в мене з'явилися свої
диточки, я так само рано вставала та
пізно лягала. Я ночами сиділа біля
їхнього ліжечка, коли вони хворіли,
прислухаючись до кожного подиху й раз
по раз міряючи температуру. Згадувала
твої слова «Чи спатиметься тобі,
доню?» Дійсно, мамо, не спиться...

Зараз мій син уже дорослий. Приїздить
зрідка. Коли питаю, що смачненького
приготувати на гостину, відповідає:
матусин борщ.

Я стаю до плити. Знаю, що борщ у мене
не такий смачний, як у моєї мами. Але
син їсть з апетитом. Каже, що далеко від
дому часто згадує смак домашнього
борщу.

— Він у тебе такий добрий, мамо, —
хвалить. — Розкажи, як ти його вариш?

І я розкакую:
— Там любов і картопля. Молитва за
дітей і капуста. Прохання про здоров'я
і бурячок. Потім засмажечка і спогади
про те, як був маленьким. Наостанок
лавровий листочок і трохи суму, чи все
я зробила для того, щоб ти був
щасливий...

Зоя ГУРБАНОВА

снт. Нова Галещина
Козельщинського району
Полтавської області

ХТО ВІН, ПЕТРО КІШКА?

З дитинства в моїй пам'яті (та хіба тільки в моїй?) закарбувалося це ім'я з читанок, історичних оповідань. Однак хотілося більше дізнатися про нього, вихідця з простої кріпачької сім'ї: хто він, чому його і досі називають «руським матросом», хоча народився і помер в українському селі Ометинці на Вінниччині? Тож шоразу, коли буваю сам або з учнями на екскурсії в Севастополі, зазвичай відвідую знамениту Панораму оборони міста-героя і пам'ятник легендарному матросові-українцю. Пам'ятник п'ятдесят чотири роки тому відкритий у сквері, неподалік Малахового кургану. А Петрові Кішці під час Кримської війни було лише двадцять шість.

ЩЕ ЗА ЖИТТЯ СТАВ ЛЕГЕНДОЮ

Його ім'я згадується разом з іменами знаних офіцерів Нахімова, Корнілова, Істоміна. Його подвигами захоплювалися. До нього, звичайного, неграмотного рядового (в послужному формулярі сказано: «Грамоту не знає») приїжджали спілкуватися письменники і журналісти, цариця і царські сини. Був він чудовим співрозмовником, знав силу-силенну приповідок, придибенцій, віртуозно відтворював характери «персонажів» у своїх оповідках.

В рекрути на 25 років (такий тоді був термін служби) поміщика села Ометинці Докедихіна віддала свого непокірного кріпака Петра в травні 1849 року, не підозріваючи, що цим учинком зробить його знаменитим на віки. Бо хто знає, яка була б подальша його доля, якби не солдатчина на Чорноморському флоті, де він служить матросом у 30-му флотському екіпажі уже через три місяці після призову. У 1853 році бере участь у Синопській

битві, а менш ніж через рік — в обороні Севастополя. Його подвиги якраз і випадають на роки, коли Росія вела війну з Англією, Францією, Туреччиною і Сардинією, внаслідок якої, як відомо, втратила вихід у Чорне море, а відтак і флот. У цій пекельній бойні кожен місяць служби зараховувався за рік, таким чином, Петро Кішка значно скоротив термін своєї солдатчини (оборона Севастополя тривала 349 днів!) Але — якою ціною! Кілька разів був поранений, і шоразу життя врятовував йому хірург Микола Пирогов. Смерть перемагав нечуваною хоробрістю і відчайдушністю, природною дотепністю. Вилазок у розташування противника було багато. Сміливці виходили на «полювання» вночі: підповзаючи до траншей, брали «язиків», зброю і харчі. Найбільш активним «мисливцем» був Петро: вісімнадцять групових і незліченне число поодиноких вилазок! І завжди повертався не з пустими руками — приносив то англійські штуцери, щоб бити ворога його ж зброєю, то брав

«язика». А одного разу привів аж трьох французьких офіцерів.

Певна річ, з плином часу частина подвигів ометинського сміливця обросла переказами і легендами. Усе нібито сходило йому з рук, воював завиграшки. Та й сам він ще за життя став легендою. Адже народ таких відчайдухів любить і шанує.

«ЯДРО ЗВАРИЛОСЯ!»

В одному з переказів оповідається, як француз розпочав стрілянину під час обіду росіян, і ядро раптом завертілося між солдатами. Усі вмиг причаїлися. Тільки зухвалий Петро не розгубився, схопив смертоносного снаряда і кинув його в казан із супом, примовляючи: «Не бійся, братва! Ядро зварилось!»

Проте чимало з того, що йдеться в народних легендах про героїчні вчинки матроса Кішки, засвідчується документами. За один з таких вчинків його нагороджено Георгіївським хрестом четвертого ступеня. Петро серед білого дня забрав у противника тіло загиблого напередодні однополчанина. Англії як мішень виставили тіло на бруствері окопу. Кішка підповз до ворожих траншей, знайшов полотною ноші, поклав на них убитого, згодом ноші перекинув собі на спину і поплазував до своїх. Град куль — та всі вони влучали в покійника. Цей вчинок згадує і хірург М. Пирогов у листі до дружини від 26 січня 1855 року: «Він зробився знаменитою людиною. Його провидували й великі князі! Кішка брав участь у всіх вилазках. Не тільки вночі, а й удень творив дива під пострілами».

«ДОБРЕ СЛОВО І КІШКА ПРИСМНЕ!»

Відомий і випадок, коли народився оцей афоризм, який і понині живе в нашій мові. Щоправда, власна назва прізвища трансформувалась у загальну. Петро Маркович урятував життя адміралові В. Корнілову, одному з керівників оборони Севастополя. Адмірал дякував рятувникові, а той ніяковіючи проказав фразу, що стане безсмертною: «Добре слово і Кішці приємне!»

До закінчення облоги міста Петро Кішка до Георгіївського хреста додав медаль «За оборону Севастополя» і «Хрест благословення», яким нагородила його імператриця. А восени 1855 року він як важко поранений відбув у рідні Ометинці. Через вісім років знову служив квартирмейстером флотського екіпажу на Балтиці, оскільки флоту на Чорному морі вже не було. Саме тоді

Петро Кішка

разом з іншими георгіївськими кавалерами був запрошений на парад у резиденцію російських імператорів — Зимовий палац, де зустрівся з учасниками Кримської війни генералом Степаном Хрульовим і поскаржився йому, що одержав лише один орденський знак Георгія, хоча представляли ще двічі на вищі ступені цього ордена. Генерал домігся, аби Кішка нагородили замість двох одним Георгієм, але золотою номінації. Заодно спеціальним указом йому як матросові дозволили носити на шиї царський золотий хрестик з блакитною стрічкою. Дві нагороди срібною і золотою номінації набагато підвищили платню. Після закінчення служби одержував щороку 60 карбованців пенсії. Для порівняння: тоді одна корова коштувала менше трьох карбованців. Тож відслуживши, Кішка жив не так уже й бідно.

ОСТАННІЙ ПОДВИГ

Є кілька версій щодо його ранньої смерті. Одну з них, найближчу до правди, оповідає письменник Іван Волошенко — земляк героя, автор повісті про нього. Цю версію він знайшов у часописах Санкт-Петербурга. Ось вона. Зима 1882 року була тепла. Навіть наприкінці січня і на початку лютого ставок у центрі Ометинців покритися не дуже міцним льодом. Дві дівчинки влаштували на ставку ковзанку — і провалились. Коли почали звати на поміч, односельці побоювались ступити на лід. Почув дитячі крики Петро Кішка. Рятуючи дітей, сильно застудився, зліг і вже не вставав. Це був останній подвиг сміливця.

Похований на місцевому сільському цвинтарі. На превеликий жаль і сором, ніхто не знає, де саме. Тільки пам'ятники в Севастополі і в його рідних Ометинцях нагадують про відважного українця.

Василь ЛАТАНСЬКИЙ

Пам'ятник П. Кішці у Севастополі

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

ЛИПЕНЬ

13

1920 р. — створено товариство Червоного Хреста України.

Народилися:
1874 р. — письменник Марко Черемшина.

1940 р. — Іван Сокульський, український поет, правозахисник.

14

1021 р. — митрополит Київський Іоанн I урочисто відкрив і прославив мощі святих руських князів Бориса та Гліба і встановив день шанування їхньої пам'яті.

2000 р. — Георгій Гонгадзе офіційно звернувся до Генерального прокурора України з листом, у якому виклав факти щодо стеження за ним.

Народився
1947 р. — В'ячеслав Брюховецький, український літературознавець, педагог і громадський діяч, Герой України, почесний президент університету «Києво-Могилянська академія».

Померли:
1722 р. — Іван Скоропадський, гетьман Лівобережної України.

1808 р. — Артем Ведель, український композитор, диригент, співак, скрипаль.

1995 р. — Олесь Гончар, український радянський письменник, літературний критик, громадський діяч. Лауреат Сталінської премії (1948), перший лауреат премії імені Тараса Шевченка, голова Спілки письменників України (1959—1971), академік НАН України.

1995 р. — Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Володимир (у миру Василь Романюк), український православний релігійний діяч, богослов, Патріарх Київський і всієї Руси-України УПЦ-КП (1993 — 1995).

15

1834 р. — у Києві відкрито університет Св. Володимира.

1944 р. — створено Українську Головну Визвольну Раду (УГВР), орган політичного керівництва українського визвольного руху, який оголосив себе «верховним органом українського народу в його революційно-визвольній боротьбі».

1919 р. — в Переяславі отаман Дніпровської повстанської дивізії Зелений (Данило Терпило) урочисто, у присутності священників, війська населення скасував Переяславську угоду 1654 року.

Померли:

1015 р. — Володимир Святославович, князь новгородський, великий князь Київський (980—1015), християнський Русі. Канонізований Західною і Східною християнськими Церквами. Відомий також як Володимир Великий, Володимир Святий, Святий рівноапостольний князь Володимир.

1937 р. — Юрій Вухналь (справжнє ім'я Іван Ковтун), український письменник. Ще студентом співпрацював у газеті «Селянська правда», де й надрукував перші твори. Потім працював у редакціях газети «Комсомолец України», журналу «Червоний перець».

Уповноважені Харківського обласного управління НКВС 2 листопада 1936 року провели трус на квартирі й заарештували письменника. Йому було пред'явлено звинувачення: «участь в українській націоналістичній терористичній організації, яка готувала терористичні акти проти керівників ВКП(б) і Радянського уряду». На численних допитах і на суді ні в чому себе винним не визнав. Зачитані проти нього свідчення категорично заперечив як фальшиві.

Військова Колегія Верховного Суду СРСР 14 липня 1937 року засудила Ковтуна-Вухналя до найвищої міри покарання — розстрілу з конфіскацією належного йому майна.

1940 р. — Оксана Петрусенко, українська оперна співачка (лірико-драматичне сопрано). Одна з кращих виконавиць українських народних пісень і романсів. Народна артистка УРСР (1939). Голос Оксани Андріївни є голосом-символом України її часу.

16

1917 р. — проголошено II Універсал Центральної Ради, який зафіксував наслідки домовленостей між УЦР і Тимчасовим урядом; останній визнав УЦР і Генеральний Секретаріат як крайовий орган України і водночас Генеральний Секретаріат ставив органом центрального уряду. Зі свого боку, УЦР визнала Всеросійській установчі збори, а до їх скликання зобов'язувалася не робити самовільних кроків до здійснення автономії України.

1990 р. — Верховна Рада УРСР проголосила в Києві Декларацію про державний суверенітет України.

1937 р. — народилася Ада Роговцева, українська акторка театру та кіно.

17

1933 р. — після закінчення будівництва Дніпрогесу та ліквідації порогів на Дніпрі з Києва до Херсона вийшов у перший рейс пасажирський пароплав.

Народилися:
1846 р. — Микола Миклухо-Маклай, мандрівник і етнограф, дослідник життя народів Океанії.

18

1863 р. — до Київського цензурного комітету міністром внутрішніх справ Російської імперії Петром Валувем надіслано таємний циркуляр, відомий як Валувевський указ, таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії Петра Валувева до територіальних цензурних комітетів, в якому наказувалося призупинити видання значної частини книг, написаних «малоросійською», тобто українською мовою. Згідно з указом заборонялась публікація релігійних, учбових і освітніх книг, однак дозволялась публікація художньої літератури.

Мотивом до видання циркуляру став страх царської влади, що публікації книг українською мовою стимулюють зростання сепаратистських, пропольських та анти-

«ВИМИРАЄ З ГОЛОДУ НА ОЧАХ ЄВРОПИ БАГАТОМІЛЬЙОННИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРІД»

У Торонто (Канада) знайшовся архів Українського громадського комітету рятуку України на мікроплівках. Про це повідомив член вченої ради Центру досліджень визвольного руху, історик Геннадій Іванушенко, який зараз досліджує архівні збірки української діаспори у Канаді та США.

Український громадський комітет рятуку України був створений наприкінці липня 1933 року у Львові і спершу мав назву «Громадський комітет допомоги страждальній Україні». Документи засвідчують невеликі збори грошей практично у всіх галицьких містах і селах для допомоги голодуючим селянам з «великої України» під час Голодомору-генциду 1932-1933 років. Додатково до цієї благородної акції такі ж комітети у Берліні, Брюсселі, Софії, Бухаресті, Празі та США.

«Привертають увагу списки жертв простих людей та невеликі суми грошей. Біда одних згуртовувала інших. Особливий інтерес серед перелікнаних документів становлять також листи до митрополита Андрія Шептицького і його відповіді, а також численні підписи під різноманітними зверненнями і петиціями з печатками українських організацій, які показують широкий розмах солідарності галицьких українців зі своїми братами на Сході», — розповідає Геннадій Іванушенко.

Серед документів також є відозва Комітету до українського народу, прийнята у перший же день його заснування та підписана керівниками 35 українських організацій і товариств: «До культурного світу! Вимирає з голоду на очах Європи великий, багатомільйонний український нарід. Вимирають доведені до краю насильницьким визиском завойовника — червоної Москви — Радянська Україна та інші південні області Радянського Союзу — як Кубань і Донщина, заселені переважно українцями... Вимирають цілі села. Групи голодних валиються по вулицях міст і на дорогах сіл. Прокладається людодіство. А більшовицька влада, замість помочі, без жалю стягає останнє збійжжя з краю і вивозить до Москвовщини та нечуванним терором задушує всякий протест».

Найближчим часом ці мікроплівки будуть оцифровані та виставлені у вільний доступ в Електронному архіві українського визвольного руху avr.org.ua.

царських настроїв.

Дію Валувевського циркуляру було закріплено і розширено шляхом видання імператором Олександром II Емського указу 1876 року, згідно з яким видання творів українською мовою заборонялося практично повністю.

Валувевський циркуляр — один з яскравих виявів шовіністичної політики російського самодержавства, спрямованої на посилення національного, духовного і політичного гноблення українського народу.

1946 р. — на еміграції відновлено Спілку Української Молоді.

1995 р. — спроба поховати тіло Патріарха Володимира у Софійському соборі наштовхнулася на опір зі сторони духовенства УПЦ-МП та судової дії з боку загонів спеціального призначення МВС України.

Народився
1936 р. — Юрій Ілленко, український політик, кінооператор («Тіні забутих предків»), кінорежисер («Криниця для спраглих», «Вечір напередодні Івана Купала», «Білий птах з чорною ознакою», «Легенда про княгиню Ольгу»), сценарист («Мріяти і жити», «Лісова пісня» — всього 47 кіносценаріїв).

I
В жахливий день біля Полтави
Від шведів шастя утекло,
Навкруг порубане, криваве,
Все військо Карлове лягло.
Військова міць, воєнна слава,
Така ж, як ми, її раби —
І врятувався мур Москви,—
До того пам'ятного року,
До ще жахливішого дня,
Що на ганьбу й різню жорстоку
Ще більше виставив ім'я,
Ще більше військо дав на злім, —
Одному грім, а блиск усім.

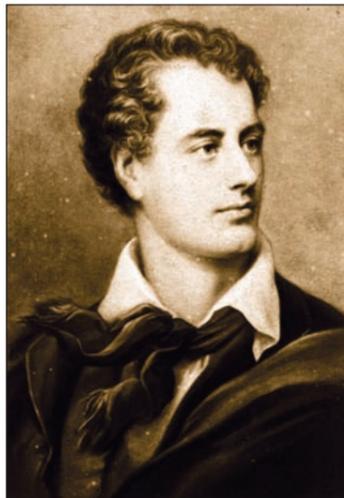
II
Такий від долі жереб впав;
І Карло день і ніч тікав
Через поля, річки, діброви
В чужих і власних краплях крові
За нього тисячі лягло,
А й слова скарги не було
На честолюбця в день заглади,
Як правда не боїться влади.
А як загинув кінь його,
Убитий кулею на полі,
Гіета дав йому свого
І вмер у російській неволі.
Та й цей скакун звалився з ніг,
Як чвалом кілька миль пробіг.
І в пущі, в темній глушині,
Де навкруги ворожі чати
Вже розвели свої вогні,
Прийшлося Карлу ночувати.
Чи ж це ті лаври, той вінок
Воєнної потуги й слави,
Що забирав останній сок
З народів шведської держави?
Мов неживого під сосну
Поклали короля до сну.
Тягуча ніч, холодний іней,
Гарячка ран, непевна путь
Йому заснути не дають —
Затерпло тіло, рани сині...
Та мужньо зносить володар
Від долі посланий удар, —
Бо підкорив нестерпні болі
Своїй твердій і впертій волі,
Що перед нею всі пригоди
Німіють як колись народи.

III
Юрба вождів — яка ж мала! —
За день ще більше поріділа;
Ця ж рештка лицарів була
Хоробра й вірна вже — сиділа,
Німа, понура і сумна,
Круг короля й його коня.
Бо ж у нещасті, наче тинь,
Людини не покине кінь.
А поруч, в лицарській юрбі,
Де звисів дуб гілля дебеле,
Мазепа, стомлений, собі
З трави твердо постелю стеле.
Гетьман — похмурий і старий
І сам, як дуб той віковий.
Та спершу, хоч стомився за дня,
Козацький князь обтер коня,
Розгладив гриву, ноги й хвіст,
Розпугав, розгнуздав, обчистив,
Послав йому трави та листу
І тишився, що карий їсть,
А то журився довгий час,
Що змучений скакун не пас
В нічній росі траву-отаву...
Цей кінь терплячий був на славу,
На їжу й ложе не зважав,
А все робив, як пан бажав.
Кудлатий і кремезний зріст,
Палкий, прудкий, неначе біс,
Він пана по-татарськи ніс.
На клич його бігцем приходив,
Хоча б там тисячі, чи тьма,
Чи ніч беззоряна, німа,
Усюди пана він знаходив —
Цей кінь від смерку аж до дня
За паном біг, мов козена.

IV
Із цим упоравшись, гетьман
На землю розіслав жупан,
Списа до дерева припер
І взявся оглянути тепер
Рушницю, чи вона як слід
Перенесла важкий похід,
Чи часом порох не промок,
Чи в кремінь потрапля курок,
Оглянув піхву, ще й ефес,
Чи вже не перетерся десь
Його міцний ремінний пас.
Аж потім славний ватажок
Добув торбинку й боклажок,
Увесь убогий свій припас, —
І з Карлом і всіма з почоту
Гостинно поділився він
З такою ж гідністю достоту,
Як на бенкеті дворянин.
Король з усмішкою гіркою
Свою мізерну пайку взяв
І, приховавши приступ болю,
Бадьоро, голосно сказав:
«У всіх із нашого гуртка
Відважний дух, тверда рука,
Та хто в цей час маршів, боїв
Балакав менше й більш зробив,
Ніж ти, Мазепо? На землі,
Від Олександрових часів

Такої пари не знайти,
Як твій Буцефалос і ти.
Бо й скитську славу топчеш ти
На ріках і просторах степу».
«О, я прокляв, — сказав Мазепа,—
Ту школу, де я вчивсь їзди».
«Чому ж це так, старий гетьмане?
Чей добра школа ж то була?»
«На жаль, це повість не мала,
А стільки миль ще перед нами
Та сунічок із ворогами,
Що дужчі в десять раз від нас...
Залишим це на кращий час,
Аж доки за руслом Дніпра
Ми зможем коней попати.
Вам, пане, спати вже пора, —
А варту буду я нести».
«А я б усе-таки бажав, —
Відрик король, — щоб ти сказав
Свою історію, ачей
Під цю гутірку голосну
Я відпочину і засну,
Бо сон тепер не йме очей».
«Для цього я вернутись рад
Так років з п'ятдесят назад.
Мені двадцятий рік минав...
Ще Казимир королював,
Ян-Казимир... Шість років я
Був паж у того короля.
Це був король! Учений сам —
Він зовсім був не пара Вам,
Бо й не збирався воювати,

Джордж БАЙРОН

Щоб набувати чужих країн,
А потім знов їх утрачати,
То ж супокійно правив він,
І, крім гризні на зборах сойму,
Так мирно жив, аж непристойно.
Були йому турботи й там!
Він муз любив і гарних дам.
Дошкулуть іноді й вони
Не менш від лютої війни.
Як тільки гнів його минав,
Він книжку й жінку знов міняв
І впоряджав бенкет на славу,
Що дивував усю Варшаву.
Зглядалися діти і старі
На блеск і велич при дворі.
Він звався «польський Соломон»
У всіх поетів, крім одного,
Що втратив віру в пансіон.
І склав сатиру був на нього.
Там був безжурний двір забав,
Де майже кожний був пііт...
Колись і я там віршу склав
І підписав — «сумний Терсит».
Я знав там графа-воеводу,
Славетного, старого роду;
Мов рудня, він багатий був,
А гордий, що й казати не треба,
І на своє шляхетство дув,
Немов зійшов на землю з неба.
Багатством, родом та ім'ям
Рівнявся тільки королям,
Пишався, чванився, гордив,
А врешті, наче в п'янім сні,
Він славу та діла дідів
Попросту видав за свої.
Інакше думала жона...
Молодша щось за тридцять літ,
Все важче зносила вона
Свою нудьгу і графів гніт.
Після безплідного бажання,
Дурману снів, вагань і мрій
Вона послала на прощання
Сльозу невинності своєї
І міряти очима стала
Варшавську молодь, танці, спів
Та часу слушного чекала,
Щоб холод серця хтось зогрів,
Щоб графа увінчать новим
Титулом, що веде до неба...
Навряд чи хтось пишався б ним,
Хоч заслужив його, як треба.

V
Красунь-юнак я був тоді...
Тепер, коли вже сімдесятій
Мені минув, не гріх сказати,

Що в дні юнацтва золоті,
Бувало, кожного вельможу
З мужів чи хлопців переможу
У всій привабній марноті.
Я ж був веселий і стрункий,
І вигляд мій не був такий
Поморшений, як ось тепер. —
То час війни й турботи стер
З обличчя душу, що негодні б
Мене вже й родичі пізнали,
Коли б могли моє сьгодні
З моїм учора порівняти.
Але ж колишніх рис моїх
Іще раніше я позбувся,
Аніж суворий вік торкнувся
Рукою старості до їх.
Літа, як бачте, не вгасили
В мені ні мужності, ні сили,
А то вночі з-під цих гілок,
Під чорним небом без зірок
Я б не розказував казок...
Та далі вже... Терези стан —
Він наче й тут передо мною,
Біжить до мене під каштан... —
Я бачу скрізь її живую,
А все-таки я не знайду
Ні барв, ні образів, ні слів,
Щоб змалювати ним оту,
Яку так палко я любив.
В її очах був східний жар —
Сусідство турків та татар
Змішало польську кров... Ті очі
Були чорніші цієї ночі,
Ще й з променем

Від чого зрозумів я враз,
Що тут не слід губити надій.
І в мене мова полилася,
Якось нескладна й без прикрас,
А слухала вона мене...
Хіба ж те серце крижане?
Доволі й цього вже мені!
Хто слухав раз подібну мову,
Послуха знову... Перше «ні»,
Ще не говорить про відмову.

VII

Кохав я і коханим був...
Та ви ще слабкість цю солодку
Не відчували — так я чув...
Ну що ж! То я й скінчу коротку
Свою поему мук і втіх.
Безглуздам ви назвали б їх!
На трон родитись — не для всіх,
Щоб стати вище від природи,
Перемогти себе й народи!
Я князь... чи то я був такий...
Міг кидать тисячами в бій
На певну смерть... А над собою
Я завше тратив силу й волю.
Та доведу вже до кінця...
Кохав я і знавав кохання.
Хоч і щаслива доля ця,
А все ж кінєць її — страждання.
Ми потай бачились... Той час,
Як ми зустрілись перший раз,
Був повен туги і чекання.
Не пам'ятаю днів, ночей,
Нічого — тільки час оцей
Повік не зможу я забути.

Мов серна лісових узгір,
Не знав вуздечки, ні стремен,
В неволі був один лиш день;
Він їжив гриву і хрпів,
І рвався, і сіпався, мов скажений —
Дарма! Годованця степів
Ведуть спітнілого до мене.
Мене десятком гайдуків
Йому до спини прикрутив
Тугим ремінням — і пунсть...
Свисток, батіг... і кінь побіг,
Що так би й водопад не зміг.

X

Вперед, вперед! Скажений рух —
Куди — не бачив я нічого...
Від бігу дикого, прудкого
У мене в грудях сперло дух...
Помалу никли ночі тіні,
А кінь летів увесь у піні.
Останній звук із уст людських,
Як я помчав від ворогів,
Був дикий, негмовний сміх
З юрми зухвалих гайдуків,
Що з вітром долетів крізь темінь.
Я рвучко голову підвів —
На кінській шії тріснув ремінь,
Що горло зв'язував мені —
Я обернувся на коні
І їм прокляття прохрипів...
Але ж за тупотом копит
Мій крик до них не долетів.
Досадно, прикро!.. Я ж хотів
За глум той глумом відплатити!
Від брами замку я й цеглинка,

МАЗЕПА

ПОЕМА

таким прекрасним,
Мов ніжний блиск молодика, —
Глибокі й вогкі, як ріка,
Вони втопали в сяйві власнім.
В них море туги і вогню —
Мов очі мучениці-жертви,
Що дивиться на блиск в раю
І бачить радощі і в смерті,
Погідня і ясне чоло
Мов літне озеро було,
Що в ньому навіть сонце з неба
Милується само на себе.
А щічки й рот... Та шкода й мови!..
Кохав колись — і нині теж, —
Вогонь подібної любові
В добрі і злі не знає меж.
Бо що для неї злість і гнів?
А мрія серця, нам на зло,
Не гасне й до старечих днів,
Як це з Мазепою було...

VI

Ми бачились... Ми зустрічались...
А я дивився — і зітхав.
Вона й слівцем не обізвалася,
Та відповідь її я мав.
Є тисячі таких знаків —
Ми й описати їх не можем
Рядками зрозумілих слів,
Хоч їх і чув, і бачив кожен —
Вони таємно з серця йдуть,
Хвилюють радощами груди,
І з обоїльного стремління
Росте німе порозуміння,
Що з іскор — проблизків думок —
Вогнистий зв'язує шнурок;
Це несвідоме поєднання —
І ми ніколи не збагнемо,
Як раптом іскорка кохання
Шаленим вибухне вогнем.
За нею стежив я здала,
Зітхав, дивився і плакав я,
Аж доки нас удвох звели, —
І відтоді здивались ми
Без підозріння... Я мовчав,
Я тільки млів, не признавався,
Язик тремтливо завмирав,
І голос на устах зривався,
Аж доки не прийшла пора!..
Є беззмисловна, глупа гра,
Що то за нею завше в нас
Лінивий короталі час.
В цю гру — забув, як звать її —
Якось то довелось мені
Заграти з нею... Та не знав я,
Чи вигравав, чи програвав я,
Бо я вже й тим щасливий був,
Що близько бачив, близько чув
Істоту, що її кохав я...
Так ревно я її беріг,
(Коли б так нас цієї ночі!),
Аж доки враз не спостеріг
Задумою сповиті очі —
Ні шастя, ні невдача в грі
Вже не цікавили її...
Вона же грала без кінця,
Немов прибіта до стільця,
Хоч довго не щастило їй,
І щось такого було в ній,

я всю віддав би Україну,
Щоб пережить таку хвилину
І знову тільки пажем бути —
Отим щасливим паничем
Із ніжним серцем та з мечем,
Без скарбу, крім дарів природи —
Здоров'я, юності та вроди...
Ми нишком бачились. Це здається
Для деякого потрійним шастям —
Не знаю... Я б життя віддав,
Щоб перед небом і землею
Я міг назвати її моєю...
Я так тужив і сумував,
Що тільки змогу мав
Десь нишком бачитися з нею.

VIII

На світі стільки є очей,
Що люблять стежити ночами
У слід закоханих людей...
Так само це було і з нами.
В таких випадках чорт — і цей,
Хоч трохи, а повіяв б чорно.
Боюсь, що я його даремно
Огудив... Може, то святець,
Що, втративши нудний терпець,
Дав вихід святоблливій жовчі...
І нас двоїх одної ночі
Схопила зграя шпигунів...
Від гніву граф оскаженив,
А я голіруч — як на сміх!
Та тут — один супроти всіх —
Нічого б я, мабуть, не зміг
І в зброї з голови до ніг.
Було це саме на світанку,
Поблизу графівого замку...
Підмоги з міста я не ждав,
Бо й не гадав дожити до ранку.
Марію-Діву я благав
І двох чи трьох святих... а там
Скорився долі... І юрба
Мене у двір поволочила.
Яка Терезина судьба,
Не скажу вам — не знаю й сам.
Отак нас доля розлучила!
Але ж і лютий був, аж страх,
Прегордий воевода-граф!
На це він досить мав причин,
Найбільш розлючений був тим,
Що наслідки цього випадку
Могли відбитись на нащадку...
Не менше вражений ще й тим,
Що герб його дістав що шкоду
В той час, як він був паном роду...
Він сам для себе був святий
І думав, що в очах народу,
Як і в моїх, він теж такий...
Ах, чорт візьми! Коли б отут
Застав він пана короля,
То примирився б ще, мабуть, —
Але ж це паж!.. Сьгодні я
Злість графа добре розумію,
Та описати — не зумію.

IX

— Коня сюди! — Коня ввели...
Це справді був шляхетний кінь —
На Україні виріс він.
Прудкі, мов ті думки, були
У нього ноги... Дикий звір,

Ні камінця не залишив,
З містка також ні деревинки,
А в квітнику ні стебелинки,
В покою, де стояв камін.
Окрім трави, на решті стін
І ви, йдучи повз тих руїн,
Фортеці б навіть не вгадали...
Ті башти весело палали!
І з тріскою зубчастих стін,
Що проти помсти не вціліли,
З дахів, що вуглям обгоріли,
Мабуть, не снілось там нікому,
Спливав свинця гарячий плин,
Коли від них лихого дня
Помчав я швидше блиску, грому,
На згубу пушений в поля, —
Ще прийде день, і я вернусь
З десятком тисяч верхових
І за ганьбу свою помшусь,
І дяку графові складу
На тих зухвалих дворових —
За негостинну ту їзду.
Вони пекельний жарт зо мною
Собі заграли того дня,
Як віддали мене на волю
Палкого, дикого коня,
Прип'явши туго ремінцями
До вкритих піною боків...
Та потім я і їм тим самим
Пекельним жартом відповів.
За все приходиться час відплати, —
Зумій лиш час підстергти!
Ніхто не зможе утікти,
Як серце месника завзв'яте
Шукає засобів до мсти.

XI

Вперед, вперед! Мій кінь і я
Промчали, мов на крилах вітру,
Міста, і села, і поля...
Неначе в ніч морозну, світлу
На небі метеор між зір,
Так ми черкаємо простір...
А на шляху ні міст, ні сіл —
Крім степу, дикої країни
У чорнім обводі лісів.
Лиш де-не-де зубчасті стіни
Фортець, збудованих колись
Проти татарської орди,
Безлюдно, скільки не дивись!
За рік проходило сюди
Турецьке військо... Всюди, де
Ступали спагів тих копита,
Там кров'ю вся земля полита
І зеленє довго не росте.
Похмура небо, сірувате,
Покрите млою... Вітру лет
На мене набігав з риданням, —
Я б відповів йому зітханням,
Та швидко мчали ми вперед,
Що ні зітхати, ні благати...
По кінській гриві пелехатій
Полявся мій холодний піт,
Немов дощу краплиста злива,
А він скажено, полохливо
Сопе і мчить далеко в світ.
Я ніби згодом спостеріг,
Що він зменшив свій лютий біг,
Та ні! Моє безсиле тіло,

Що зв'язане на нім висіло,
Для диких сил було, мов пух.
І кожний мій болочий рух
Звільнити ноги, спину, руки,
Напухлі від страшної муки,
Будили жах його і гнів,
Мов гострий дотик острогів.
Я зваживсь, крикнув —

кволю й глухо
Звучав оцей безсилий крик —
Мій кінч здригнувся від того звуку,
Як від удару — мчить шодуху, —
Неначе вчух фанфари рик,
Проякнув кров'ю вже ремінь,
Бо кров з натертих ран текла;
І спрагу вже почув язик,
Що як вогонь його пекла.

XII

Вже ось до лісу ми добрались...
Це був безкрай, дикий праліс
Кремезних вікових дерев,
Що вже не гнув їх вітру рев,
Лиш хмиз обламував з дубів.
Старі дуби росли там рідко,
Та буйно слава поміж них
Густий, зелений чагарник,
І листом він пишався влітку,
Аж доки ув осінній млі
Те листя ляже на землі
В криваво-жовтих багрянцях,
Мов кров, присохла на мерцях,
Що полягли на полі бою, —
І жовті голови зимою

Так і лежать без похорон,
Такі оберзлі, задубілі,
Що зграя круків і ворон
Уже й кловати їх не в силі.
Була це дика площина,
Хашем покрита рівнина,
Там де-не-де росла ліщина,
Могутній дуб, міцна сосна.
Але ж росли вони не вкупі,
На щастя! бо коли би ні —
Не те судилось би мені!
Тонкі сучки й гілляки грубі
Не завдавали тілу ран,
Бо перед нами розхлялялись...
І жити я ще силу мав.

В вечірній холод і туман
Помалу рани затягались,
А впасти — ремінь не давав.
Крізь листя вітром кінч летів,
Лишав далеко за собою
Кущі, дерева і вовків,
Що ззду гналися юрбою...
Вночі на тропках лісових
Я чув їх довге плиг та плиг,
Що злість собак перемагає,
І влучні вистріли стрільців. —
Куди б мій кінч не полетів,
За ним по п'ятах вовчі зграї,
Що їх і сонце не злякає!
Я вранці зблизка бачив їх,
Не дальше, ніж отой сучок,
Вночі ж я чув їх шурхіт-біг,
Злодійський обережний крок
Невтомних, невідступних ніг.

Як прагнув у списа, меча!
Коли судилось помирати
В цій вовчій зграї, то хоча
Чимало й їх порозтинати!
Як дуже я раніше бажав,
Щоби ослаб скажений біг,
Тепер тремтів, як лист дрижав,
Що дикий кінч звалиться з ніг.
Даремний страх! Чимало сил
Дістав від предків він своїх!
Не швидше лише сніжний пил,
Що сліпить очі, валить з ніг,
Заносить снігом селянина,
І хоч він бачить свій поріг,
Таки від хуги там загине, —
Так нісся кінч мій по лісах,
Невтомно, дико, без упину,
Такий роз'юшений, що жах,
Немов розбещена дитина,
Як чимсь не догодити їй —
Ще гірше! — наче люта жінка,
Що вже згубила й розум свій.

XIII

Опівдні ми той ліс минули!..
Я змерз, хоч червень саме йшов —
Чи, може, в жилах стигла кров? —
Страждання гультя згнули.
Я ж був тоді не той, що нині,
А буйний, мов гірський потік,
Не гамував бажань і втіх,
Не розбирався в їх причині.
Який же ж був мій гнів і страх,
Одчай і холод, голод, жах,
Які ж я мусив мати болі —
Коли то зв'язаний і голий
Кудись у безвісті летів!
Я мав гарячу кров дідів,
Що від образи хвилювалась
І враз на ворога пускалась,
Мов люта гадина-змія —
Не диво, що на хвилику тіло
Під гнітом тих страждань зомліло.
Здавалось, що впаду вже я,
Бо захиталася земля,
Шалено закрутився обрій —
Та ба! Прив'язаний був добре!
Завмерло серце, тьма в мізку,

Щось хвилику стукало в виску
І стало... Небо й простір
Великим колесом кружляли,
Дерева п'яно танцювали,
Щось блиском осліпило зір...
Я вже не бачив, погибав...
Це смерть була, це смерть достоту!
Безсилий від страшного льоту,
Я чув, як морок наступав.
Я силкувався очуняти знов,
Дарма! До себе не прийшов!
Так відчуєш, як пливеш
На дощі в згойданому морю,
То тонеш, то летиш угору
І мчиш до диких побереж.
Життя хиталося в мені,
Блищало блудними вогнями,
Що нічю в неспокійнім сні,
Пересуваються, мов плями,
У міцно зімкнутих очах,
Коли в мізку гарячка, жар.
Та хутко відійшов цей жах,
А гірший залишився тятар:
Свідомість, що коли при смерті
Це саме треба пережити,
То вже не так то легко вмержи...
Та доки прийде смерті мить,
І тіло в порох розпадеться,
То нам, гадаю, доведеться
Далеко більше пережити.
Нехай! Та ж я не раз, не двічі
Дивився просто смерті в вічі.

XIV

Вернулася пам'ять... Де ж це я?
Мені так холодно зробилось
І млосно — в голові крутилось, —
Та з кожним живчиком до мене
Назад верталось життя.
Враз гострий біль мене вколів —
То в серце стомлене, студене
Помалу поверталась кров;
В ушах безладно загуло,
Запульсувало серце мляво —
Вернувся зір, я бачив тьмаво,
Неначе крізь неясне скло.
Почув я плюскіт біля себе,
Вгорі ж мигтіло зірне небо...
Це був не сон: мій дикий кінч
Перепливав ріку глибоку,
Що розливалася широко
І мчала буйно в далечинь.
Ми пливемо серед потоку,
Де найдикише рве бистринь,
І скільки сил — гребе мій кінч,
Щоб досягти другою боку,
Що мовчки майорів здала...
Тут від води й очуняв я, —
Її холодний свіжий дотик
Мене підсилив. Грудь коня
Могутньо рвала дикий потік,
Що заливав йому хребет...
І ми завзято йшли вперед,
Хоч посувалися помалу.
Нарешті — стали на землі...
Але в густій, дрімотній млі
Не міг я бачити причалу,
Бо поза мною — морок, жах,
А перед нами — ніч і страх.
Не скажу, скільки я провів
Серед повільного страждання,
Не розумів, чи я ще жив,
Чи ще живе моє дихання.

XV

В блискучій шерсті й мокрій гриві
Боками носить дикий кінч, —
По кручі берега стрімкій
Вилазять ноги тремтливі.
Ми вилізли... В тумані ночі
Степи послалися без меж,
Що й краю їм не бачать очі,
Куди не глянь — одне і те ж:
Мов ті провалля в темнім сні —
Степи та балки лиш одні,
А де-не-де — біласті плями
Та зелені густі мазки
У сяєві місяця, за нами,
Що встав від лівої руки.
Ні сліду людської оселі,
Куди б не подивився я —
В цій темній та сумній пустелі
Не блимне вогничок веселий
Ясною зіркою здала.
Коли б хоч блудний вогник міг
Поглузувати з мук моїх,
То вже й тоді зрадів би я,
Бо серцю б радісно було
Згадати за людське житло.

XVI

Ми далі йшли — та вже помалу...
Бо вже стомився дикий кінч,
Ступав невпевнено й охляло —
На ньому ж піни пластовинь.
Він волі й кволю дитини
Покірний був би в ці години.
Але для мене — все дарма!
Хоч як приборканий мій кінч,
Та в мене сили вже нема,
А на руках тугий ремінь.
І слабо силкувався тут
Порвати ремінь добрих пут,
Що був зашморгнутий так дуже.
Даремне! Я не вирвав рук
Та й спроби кинув надаремні,
Бо дужче стягнуті ремені

Ще більше завдавали мук.
Скажений біг кінчався швидко,
Хоча мети було й не видко.
Десять горстка променів лягла —
О, як те сонце йде поволі!
Мені здавалось: сіра мла,
Що важко налягла на поле,
Не зміниться на день ніколи.
Аж доки враз на весь простір
Червоне полум'я розквітло,
Що розігнало рештку зір,
Забрало з їх колясок світло
І з трону ясного свого
Довкола землю залило
Єдиним сяйвом особливим,
Таким, лише йому властивим.

XVII

Вставало сонце... Біла мла
Здіймалася клубками вгору
І звільна відкривалась зору
Пустеля степова, німа...
Вона без краю розлягалась
За нами, перед нами, скрізь, —
Яка ж користь була для нас
Минати поле, річку, ліс?
На ґрунті дикої рівнини
Хоч би де-небудь знак чи слід
Людини, чи бодай тварини,
Хоча б відбиток ніг, копит...
Повітря мовчазне й сумне,
Комаха тут не продижить
І жоден птах не прокричить,
З кущів і з тириси не спурхне.
Отак чимало ще верстов
Мій кінч натовлений пройшов,
Хоч важко дихав, що, здається, —
Ще хвилику — й серце розірветься.
Ми йшли самі, та це здалось, —
Бо враз, на закруті стежини,
Десять кінське ржання розляглося
Із хаші темної сосни, —
Чи то лиш вітер з-між листків
До мене шелестом донісся?
Ні, ні! То з тупотом з узлісся
Табун коней до нас летів
Чотирьохкутником великим.
Хотів я скрикнути — та ні!
Мовчать уста мої німі,
Бо де ж пани цим коням диким?
Їх ціла тисяча, чи тьма, —
А вершників на них нема!
Кошлаті гриви розвивались
І розліталися хвости,
Широкі храпи роздувались, —
Вони не знали ще вузди,
Що намуляла б рот до крові, —
А на могутніх копитах
Вони не чули ще підкови
Ані острогів на боках...
Табун ще вільних, диких коней,
Що наче хвилі моря враз,
Летіли в дикому розгоні
З гудінням-тупотом до нас.
Коли мій кінч побачив їх,
То наче збувся він безсилю,
Напружив жили кволих ніг
І почулав... Ще тільки хвиля —
Він хрипло, глухо заіржав,
Здригнувся... І на землю впав...
Він важко дихав і лежав,
Очима мов крізь скло дивився,
Увесь у милі — й не дрижав...
Отак і шлях його скінчився,
Що перший та й останній був!
Табун підбіг — він бачив, чув,
Як кінч заржав, спинивсь і впав.
Вони й мене спостерегли,
Як я лежав на кінській спині
В тугім, скривавленім ремінні;
Дрижали, вітрили вони
І в різні боки розбігалися,
То знов назад до мене йшли
І знову з жахом відверталися,
Аж доки враз одним плижком,
Після крутого повороту,
Від мене кинулись гуртом
За патріархом свого роду —
Це вороний кошлатий кінч,
Мабуць, зі всіх найдужчий він —
Ні краплі сивого волосся
В блискучій шерсті б

не знайшлося...
Ті коні форкають, хроплять,
Іржуть і крутяться круг мене,
Нарешті кинулись шалено
І в ліс назад вони летять,
Бо з жахом дике їх чуття
Людини очі зустрічає.
Тут сам зостався я в одчай,
Прив'язаний тугим ременем
До цього трупа без життя;
Його німі, холодні члени
Легали щільно біля мене,
Вже без незвичної ваги,
Що то від неї я не зміг
Звільнити ні себе, ні їх, —
І встати не було снаги!
Отак лежали ми прикупі —
Вмираючий на мертвм трупі.
Як мало сподівався я,
Що бідна голова моя
Побачить блиск нового дня.
Від ранку до смерку лежав я
Отак прикутий до коня,

Й очима сонце проводжав я,
Та рахував години дня,
Що йшли повільною ходою...
В мені ще стільки сил було,
Щоб глянути, як надо мною
Востаннє сонце вже зайшло,
В душі відчай — такий глибокий,
Що мирить нас в останній час
Із тим, що в попередні роки
Найгіршим злом було для нас.
Це неминуче — це не зло,
А дехто й благо в нім знаходить
Не менш від того, що воно
Так рано інколю приходило,
Але ж ми всі цю певну ласку
Дбайливо хочем обминуть,
Бо в ній ми бачимо, мабуць,
Якусь незрозумілу пастку,
Куди обачний не впаде.
А дехто й сам на його жде,
До нього молиться з благанням.
Шука його з мечем своїм...
Цей осоружний, темний скін,
Кінець хоч би й яким

стражданням,
А завжди непривабний він!
Й сказали чудно: діти втіх,
Що то проводять кожен день
Серед бенкетів та пісень,
Нестримні в забагах своїх,
В багатстві, в розкоші та славі
Вмирають легко, легше навіть,
Ніж ті, що мучаться весь вік.
Бо тим, що вже дізнали всього,
Що є прекрасного й нового,
Вже кидати нічого тут, —

«Портрет Івана Мазепи в latach з андріївською стрічкою» був свого часу подарований Д. Яворницькому А. Квоненштадтом. Близько 1905 р. Д. Яворницький передав його до Катеринославського обласного музею ім. О. М. Поля. До 1957 р. портрет зберігався у Дніпропетровському історичному музеї ім. Д. І. Яворницького, після чого був переданий до Дніпропетровського художнього музею...

Нових утіх вони не ждуть!
За чим на світі пожалкує,
Хто все вже звадав на землі?
Хіба крім смерті, що її
Чи були добрі ми, чи злі,
Уява різно нам малює.
Кінця всіх мук чекає страдник
А друг його — спокійна смерть,
В очах, що повні болу вщерт,
З'являється як злодій, зрадник
І нагороду відбирає,
Як деревце в небеснім раї...
За пережиті злидні й зло
Те «завтра» все б йому дало,
Та «завтра», може, й мало бути
Початком безконечних літ,
Без горя, без плачів і скрути.
І враз йому б відкрився світ!
Життя привабне і багате,
Що й очі сліплі б від краси,
Було б йому замісто плати,
За сльози, за тяжкі часи.
Він мав би владу, був би в силі
Блищати і тратити, рятувати —
Невже ж те «завтра» на могилі,
Аж на могилі має встати?

XVIII

Вже сонце сіло... Все ще я
Лежу прив'язаний до трупа
Вже задубило коня, —
Я вже гадав, що в спільну купу
Змішається наш порох тут...
Туманні очі смерті ждуть —
Рятунку я не ждав для себе.
Востаннє глянув я по небі
Пригаслим зором вздовж і вшир,
І бачу, як німим простором,
Уже, побачивши свій пир,
Кружляє, нетерплячий ворон;
Навряд, чи схоче ждати він,
Поки настане жертві скін!
Спускається він все нижче й нижче,

Ще трохи покружляв і сів
І знову далі полетів,
І знов сів — шоразу ближче.
Я бачив тріпотіння крил, —
Так близько був він наді мною,
Що я б дістав його й рукою,
Коли б на це мав більше сил.
Та досить і слабого руху,
Одного шурхоту піском
І кволю, хрипкого звуку,
Щоби прогнати його цілком.
А більш нічого вже не знаю,
Хіба одне — в останнім сні
Яксь чарівна зірка з раю
У вічі сяяла мені
Із мерехтливого проміння...
А там — холодне отупіння,
Важке, незглибне почуття,
Як я вертався до життя,
То знову наближавсь до смерті...
А потім знов дихання сперте,
Легенька дрож... і забуття...
Що серце й жили похололи
Вже й іскор у мізку нема —
Важке зітхання... гострі болі...
Ще стогін — і... нарешті тьма...

XIX

Прокинувся... Де я?.. Чи ж оце
Людське схилялося лице
Ласкаво, ніжно наді мною?
Невже це я лежу в покою?
На ліжку я лежу чи ні?
Чий ж це очі неземні
На мене дивляться так мило?
Тут я свої примкнув на хвилю,
Бо сумнівався ще, чи я
Очуняв дійсно з забуття.
Дівчатко з довгою косого,
Струнке, вродливе і ставне,
Сиділо в хаті під стіною
І пасло поглядом мене.
Як тільки я прийшов до тями,
То стрігився з її очима,
Бо час від часу ці дівочі
Великі й ясні дікі очі,
Повніські співчуття й жалю,
На постіль падали мою.
Дививсь я довго... Аж тепер
Я зрозумів, що ще не вмерж,
Що це й не сон, бо хтось не дав
Мене на пир шулік і гав.
Побачила дочка козацька,
Що очі я відкрив на мить,
І посміхнулася... я зненавця
Схопився, хтів заговорити,
Але не зміг... Вона ж на рота
Поклала пальчики мені,
Щоб я й не намагався доти,
Аж сили вернувшись мої.
За руку узяла з любов'ю,
Щось там поправила в зголов'ю
І до порога навшпиньках —
Когось гукнула... В тих устах
Солодкий голос! а в ході
Звучала музика тоді...
Та ті, кого вона гукнула,
Не прокидалися, і вона
З кімнати вибігла сама...
Та перед тим вона кивнула
Веселим поглядом мені,
Що я не сам, що я в сім'ї,
Що нічого мені боїтись,
Бо всі близьенько, і в потребі
Я їх побачу біля себе,
Готових у пригоді стати,
Що хутко вернеться й сама.
Я бачу, що її нема,
Що вийшла з хати, — і чогось
Мені нещасному здалось,
Що я зоставсь такий самотній,
Такий покинутий, безрідний...

XX

Вона вернулася з батьками —
Що це сказати? Я б не хотів
Надокучати вам згадками,
Як гостював я в козаках.
Вони знайшли мене в долині,
Внесли мов трупа в ближчий дім
І врятували... А потім
Я став гетьманом в їх країні,
Безумний, що в гніві палком
Помстивсь так люто на мені,
І в'язня голого із дому
В пустиню вигнав на коні,
Він путь проклав мені до трону.
Хіба ж ту долю нам збагнуть?
Забудь печаль, одчай забудь!
Ще завтра вглядить Бористен,
Як на його турецьким боці
Спокійно коні попасем...
Як радо річку стрінуть очі,
Якщо до завтра доживем.
Добраніч, друзі!»
І гетьман
Під дубом, що розвісив стелю,
Простерся на тверду постелю,
Та вже привичну, — спав він там,
Де тільки ніч його заскочить, —
І сон ступив йому вже очі.
Та ви дивуєтесь, чому
Король не дякував йому
За повість? Він причину знав:
Король уже з годину спав.

Переклад з англійської
Дмитра ЗАГУЛА

Час летить нестримно. 14 липня виповнюється вже 18 років, як пішов із життя невтомний працівник на ниві нашої літератури, колишній фронтовик-орденоносець, визначний державний діяч, академік Олександр Терентійович Гончар. Його твори здобули широке визнання серед читачів. Їх люблять, ними захоплюються, їх читають і вивчають у школах та вищих навчальних закладах.

Олександр Гончар в часи комуністично-більшовицького тоталітарного режиму мріяв про вільну незалежну Україну, у романі «Собор» відкрито говорив про необхідність збереження духовності, відродження і збереження моральних цінностей українського народу. На його першому романі «Прапорносці», який утверджував ідеї гуманізму, патріотизму, високої людської моралі, виросло не одне покоління українців. Та хіба ж тільки українців? Цей роман знааний у багатьох країнах світу! Але ж, напе-

вно, небагато читачів знають, що відомий прозаїк Олександр Гончар був ще й чудовим поетом! Вірші він писав переважно на війні, в перервах між боями, коли нашвидкуруч для себе хотілося зафіксувати своє пережите.

«Той, хто знає «Прапорносці», певне, помітить, що «Поезії воєнних літ» автора часом уже несли в собі зародки, ембріони тих образів, які згодом дістають свій розвиток у трилогії», — писав Олександр Гончар у передньому слові до першого прижиттєвого видання своїх фронткових віршів, котрі побачили світ у видавництві «Дніпро» (Київ) 1985 року.

Зусиллями невтомної Валентини Данилівни Гончар — дружини незабутнього Олександра Терентійовича — упорядковано і значно доповнено раніше невідомими творами збірку фронткової поезії Олександра Гончара «Поетичний пунктир походу», котра вийшла друком у видавничому центрі «Просвіта»

(Київ). Саме так було колись названо твори цього фронткового циклу самим автором, і, здається, й сьогодні з таким визначенням можна погодитись.

У післямові до збірки редактор книги, відома поетеса Любов Голота зазначає: «Вірші Олександра Гончара, безперечно, містять у собі те, що називають окопною правдою. Але мелодика їх диктована душею, яка ніколи не «окопувалася», скоріше його рядки — це уривчастий подих солдата перед атакою чи після неї. Вірші, написані між двома атаками, можливо, на тій мінометній плиті, яку Олександр Гончар проніс на своїх плечах через усю Європу. Він завжди був атакуючим солдатом і атакуючим письменником».

Шановні читачі, пропонуємо вашій увазі деякі фронткові поезії Олександра Гончара «Поетичний пунктир походу», котра вийшла друком у видавничому центрі «Просвіта»

любові до України, до її людей.

*Краю коханий,
Люди кохані!
Добра вам молитиму,
Сонця й пісень, —*
заприсягався Олександр Гончар в одному нефронтковому вірші, написаному в Ялті у березневі дні 1974 року. І в цих словах весь Митець, уся його душа, осяяна ширістю, любов'ю і добром.

Біліє черідкою хат?
Слово, в бою огрубіле,
У тому краю забрини,
Де вишні в убранні білім
Мене виглядають з війни.
1944

ЯК ПРИЙДУ Я З ВІЙНИ ДОДОМУ

Як прийду я з війни додому,
А ти віддана будеш другому,
Не схлюся я перед тобою,
Обіймусь з своєю журбою,
Та вийду я в поле широке,
Розкажу йому горе глибоке,
Піснями гіркими заллюся,
Додому прийду — засміюся!
Щоб не знав аніхто мої болі,
Я та вітер у чистому полі!
1944, Близько Румунія

СТЕПУ

А найприкріше для мене,
Що свідків тоді, як на зло,
Цієї страшної сцени
У мене в степу не було.

Коли я наїхав на міну,
І кінч мій став на диби.
По самі йому коліна
Зчесало обидві ноги.

І дивиться він похмуро,
І каже: ти думаєш, я німий.
Ти відстібаш кобурю,
Що ж... коли хочеш... Добий!

Гототить війна.

Буреломи та потоки,
Та дзвінки мости.
Крешуть іскри на всі боки
Чорні копоти.

Не впадуть на камінь роси,
Бо ми вище хмар.
В мене кінч не буде босий —
Підкує маляр.

А не знайдеться мадяра —
Підкує самі.
Гори день і ніч говорять,
А були німі.
1944, Трансільванія

СИНІ ТІНІ БРЕДУТЬ ІЗ ДУНАЮ

Недалеко від Братислави
Я одержав твоє листа.
Спалахнули усі переправи,
І немає уже моста.

У минуле, у наше, в раннє,
Де були тільки ти і я.
Чую — інше якесь кохання
Вже шепоче твоє ім'я.
Вийшла заміж. Втомилась
чекати.

Скільки можна! Літа і літа!..
Ти солдат, тобі, може, вмрати,
А я, знаєш, іще молода.

Сині тіні бредуть із Дунаю,

Олександр ГОНЧАР

УКРАЇНІ

Плюндруються твої сади,
Твоє чужинецьке поле крає.
Вже лицарів твоїх сліди
У полі вітер замітає.
Та все ж люблю тебе, ясна,
Як гнаний син нещасну матір.
Тобі по краплі, всю, до дна
Готовий кров свою віддати.
І не страшить мене Сибір,
І не страшать кайданів дзвони.
Велика Україно, вір:
За тебе встануть ще мільйони.
І лицемір'я упаде,
І славословіє погине.
Розправить крила молоде
Безсмертне плем'я України!
1941, Харків

АТАКА

Скрегоче залізом округа,
Смертю повітря фурчить.
Я знаю той ступінь напруги,
Коли вже ніщо не страшить.
Святе божевілля атаки
В тобі поглинає все.
Через яри та байраки
Незнавана сила несе.
Немає ні рідних, ні любих,
Немає ні жалю, ні тривоги.
Байдужим стаєш до згуби,
Могутнім стаєш, як Бог.
1942

ХОЛОДНОГОРСЬКА ТЮРМА

Ворота сюди широкі,
А звідси й щілинок нема.
Знялась у небо високе
Холодногорська тюрма.
З високих її поверхів
Дивлюся на місто моє.
Сонце над ним, як безсмертя,
Вільне й рожеве встає.
Красень Держпром біліє
По пояс в зеленім саду.
Серце колись там зустрів я,
Якого більш не знайду.
Усе найдорожче я втратив,
Що мав у житті до війни.
Не маю ні друга, ні брата,
Лиш маю — чотири стіни.
1942

ПОЛТАВА

Мов яхта біленька,
у зелені плава
Мирна моя Полтава.
Чужого солдата
говірка гаркава —
Невже це моя Полтава?
Сміється до нього
землячка лукава —
Зрадлива моя Полтава.
Ведуть нас у табір —
доріжка кривава.
Ні! Не моя це Полтава!
1942, Полтава

ЕТАП

Пораненим білим звіром,
Арештована, виє зима.
Білі ідуть конвоїри, біла тьма.
Біла тьма у степу голосить,
Полонені валяться з ніг.
Ідуть полонені босі.
Горить сніг.
15 грудня 1942 р.

**«А Я НАПИШУ — УКРАЇНІ!
СОНЦЮ ЇЇ І СТЕПАМ...»**

УКРАЇНА

Україна — планаторське поле,
Україна — лиш ярем скрипіння,
Україна — плачі й голосіння,
Які не вщухають ніколи!
1943

* * *

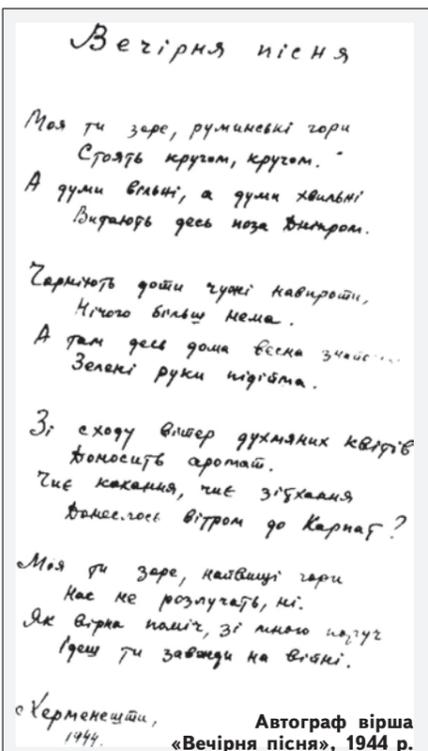
Рокочуть дніпровські пороги,
Шовкові співають трави:
Не завжди ми падали в ноги
Покірно, мов пси лягаві.
Не завжди нас зневажали
І правила нами кретини.
А тепер ішаками стали
Горді сини України!
1943

* * *

Мужні прострелено крила
Думі моїй молодій.
Скільки змарновано сили,
Скільки розбито надій!
Себе не жалів я для бою,
Вина не моя, що не вмерж.
Гірше! З самим собою
Один я зостався тепер.
Вітчизна запродана знову,
Хазяїн знайшовся новий.
Мені ж твоя доля готова,
Сірий курай степовий.
1943

ВІХОЛА

Нагадала мені віхола,
Що окоп мій заміта,

Як ти в госпіталь приїхала,
Вся від сонця золота.
Вся в цвіту пружкої зрілості,
Смаглощока і туга,
Від дівочої невмілості
Іще більше дорога.
Чи й тобі оця хурделиця
Хоч що-небудь нагада?
...Сніг сухий степами стелиться
І окоп мій заміта.
1943

НИНІ ТИ НЕ ВПІЗНАЛА Б МЕНЕ

Чорний стовп до небес вироста,
Тільки кров на снігах,
тільки дим:
На війні я вже сивим став,
А із дому пішов молодим.
Не пиши, не чекай, забудь.
В тилу іншого друга знайди.
Хай для вас повесні завітуть
Недоламані танком сади.
Нині ти не впізнала б мене.
Я не той, що студентом був.
Серце стало в мені кам'яне,
Слова ніжності я забув.
1944, Кіровоград

НАД БУГОМ

Сядем тут, відпочинемо, друже,
Розіславши на камінь шинель.
Ой широко розлився ти, Буже,
Ой далеко плисти до тих скель!
Кожен раз, як кисет добуваю,
Що її вишивала рука,
Пригадаю, усе пригадаю,
Поруч мене вона виника.
Біла шия в разках намиста.
Наче шовк, шелестять слова.
Де ти, зірко моя промениста,
Українко моя степова?
Зберігай, бережи свої чари,
Хай міцніють щодень, як вино.
...Багрянє на заході хмара,
Як високе моє знамено.
1944

ДУМИ

ПРО БАТЬКІВЩИНУ

Здрастуй, мій сонячний краю,
Ти снишся мені і тут,
Серцем щодня я літаю
До тебе, за бистрий Прут.
Як пишуть листи солдати,
Тужливо стає мені.
Кому ж мені написати,
Якій догукнути рідні?
Той — мамі, а той — дружині,
Той — сестрам, а той — братам.
А я напишу — Україні!
Сонцю її і степам,
Сивим, як згадки, могилам,
Що тонуть в імлі голубій,
Шляхам, окутаним пілом,
Якими пішли ми в бій.
Бачу далекі вершини
В тумани повитих Карпат.
Може, моя то Вкраїна

Прага, 1945 р.

Тоді був і я потрібний,
Коли я тебе рятував,
Тоді ти в підкови срібні
Дбайливо мене взував.

Ти у віршах тоді славословив,
Ніяк нахвалитись не міг.
А зараз ти хмуриш брови,
Коли я лежу без ніг.

Може, й для мене нежятий
Десь шелестить овес.
Може б, і я хотів мати
Аби хоч який протез.
Не думай, що я не знав,
Куди я ногою ступав.
Я теж ветеран —
Увесь із зашитих ран.
Ів би одну солому,
Пив би не воду — лід.
Якби вернувся додому
Живий... хоча й інвалід.
Грудень, 1944

СПЕКА В ГОРАХ

Батьківщино, для нас підійми
Чорну хмару далеку.
На безводді потріскались ми,
Ніби камінь у спеку.
Батьківщино, здалека пошли,
Нам терпіння й відваги.
Потемніли твої соколи
У горах від знемоги!
І вставала одна з-за Дніпра,
А друга — із Дунаю.
Котру мати, а котру сестра
Посилала — не знаю...
1944

ТРАНСІЛЬВАНСЬКИЙ МАРШ

Запасні в'яжу підкови
До луки сідла.
В чужі гори нам дорога,
Ніби меч, лягла.

Рвуться коні. Камінь дзвонить.
Відає луна.
В межигір'ях, у бескеттях

Я виходжу назустріч їм.
Надвечір'я чуже обіймаю,
Надвечір'я зову своїм.
1945, Прага

ВЕЧІР НА БАЛАТОНІ

Чую, білі пісні лебедині
Над озерами пізніми гаснуть.
Як ліля для пісків пустині,
Ти для мене занадто прекрасна.

І лякаєш, і вабиш мене ти,
Як незвідана ще небезпека.
Я тобою, як сьйвом комети,
Зачарований буду здалека.

Володіти тобою не зможу,
Володіти я буду земними,
А тебе, ні на кого не схожу,
А тебе, як зорю не вгасимо,

Пронесу у пориві єдинім,
Недосяжну, далеку, прекрасну.
Чую: білі пісні лебедині
Над озерами пізніми гаснуть.
1945, Балатон-Фельдвар

* * *

Умру на світанні.
В години робочі.
Залишу вам ранок
І сиву на травах росу.
Я й там вас любитиму!
З тої праночі
Якісь для вас тайни
Сюди принесу.
Ще квітням зійду я
В полях України,
Ще вам провіщатиму
Радості день.
Краю коханий,
Люди кохані!
Добра вам молитиму,
Сонця й пісень...
14 березня 1974 р., Ялта

(Закінчення. Поч. у № 26-27)

— Що за чортівня?! Що це було?! — наказав він, показуючи на кабінку пальцем. — Що взагалі відбулося?! Що це було?! А ти, Амете, мав рацію. Треба було мені тебе послухати. Треба було туди посадити механіка, нехай би сам і перевірів, як відремонтував, як підготував літак до вильоту і бою! Нічого, наступного разу будемо розумнішими.

Мовчки зиркнувши на механіка, який підбіг до нього, продовжив: — Призначаю службове розслідування. Я звільняю вас від вашої посади. Здавайте усі ваші справи заступникові і йдіть до штабу! Зрозуміли?

— Вас зрозумів...

— Виконуйте!

— Єсть в штаб. Здати справи...

Опинившись несподівано без літака, Амет-Хан мовчки дуже переживав втрату. Лишившись можливості літати, він відчув себе покараним. Покара прийшла незаслужено. Командир призначив службове розслідування. А це означало, що його не допустять до польотів, поки це розслідування не закінчиться. Душу огорнула досада. Машина нова. Ще не встиг як слід облітати. Вона тільки сьогодні зняла з неба одного «юнкерса». А могла б більше! Він привів на базу, вернув підбитий в бою несправний літак! А тут, на своєму рідному аеродромі, його втратив. Як таке могло статися? Чому йому не повірив командир? Повірів тільки зараз, коли вже пізно, коли літак перетворився на купу брухту! Лютчик, який не раз літав на літаку, може почути в шумі двигуна сторонній звук, скрегіт, який невідомо звідки взявся, відчуті найменші зміни в його роботі. Сталася надзвичайна пригода. Зараз придуть перевіряючі. Призначать комісію з розслідування. Проведуть перевірку, експертизу. Встановлять причину того, що сталося, визнають винуватих. А літака — нема. Загинув на рівному місці! Він мав би загинути як боєць — в бою, а не так — безглуздо на своєму рідному аеродромі і з вини тих, хто його повинен і зобов'язаний був зберегти.

ВСЕ МИНАЄ

Зустрінувши через якийсь час біля капонира Борисова, Амет-Хан сказав: — Розумієш, Ваню, коли літак вмирає у повітрі, це природна смерть бойової машини. Літака-воїна. А коли він вмирає на землі, це — недобре. Це неприродно. Не вистачає слів, як це назвати. Машину шкода...

— Не переживай. Ти тут ні в чому не винен. Механік по своїй недалекості недооцінив твої знання. Він проявив явну недбалість, коли здавав несправний літак. Гадав, що ти поспіхом не помітиш його помилку при ремонті.

— Річ не в тому, хто винен. Машини ж дороге коштує — по-перше, а по-друге — я не літаю.

— Про що я шкодою найбільше,

то це — про друге. Про те, що ти — не літаєш. Наші «друзі» певно зараз тішаться, що тебе давно не бачили в небі. Гадають, що з тобою щось недобре сталося.

— Уже три дні минуло!

Нема, мабуть, кари більшої для лютчика, ніж розлучити його з небом. Усі дні, поки очікував новий літак, Амет-Хан літав на чужих. Був на підхваті. Інколи в бою лютчиків було поранено, і їх відправляли до шпиталю. А поки на вільному літаку — літав він. Траплялося й по кілька днів «загорати» при штабі. Але «вимушена посадка», на щастя, тривала недовго. Одержав нову «кобру», на яку можна було тільки дивитися і готувати до вильоту, але не літати «до окремого розпорядження командира полку», до закінчення перевірки комісії.

Самадін ШУКУРДЖІ

ДОЛЯ СТАЛІНСЬКОГО «СОКОЛА»

ГЛАВИ З РОМАНУ

РЕЗУЛЬТАТИ СЛУЖБОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ. АМЕТ-ХАН ПРОВОДИТЬ ЗАНЯТТЯ З УЧНЯМИ

Перевірна комісія зі штабу Повітряної армії за наказом його командуючого генерала Хрюкіна почала скрупульозно вивчати надзвичайну подію в полку, в результаті якої розбився літак Амет-Хана. Одним з питань було: з'ясувати, чи нема тут навмисного заподіяння шкоди? На всякий випадок звільнили з посади провідного механіка — командира технічної служби, який відповідав за боеготовність льотної та іншої техніки полку, відсторонили від польотів і лютчика. Після таких превентивних заходів або можливих НП (надзвичайних подій) механік опинився на гарнізонній гауптвахті, а Амет-Хану довелося байдкувати у штабі полку, передавши посаду командира ескадрильї своєму заступнику, і займатися рутинними справами. Тепер він мусив виконувати штабну роботу. До його нових обов'язків входило складання планів польотів на тиждень наперед, з урахуванням мінливої фронтової ситуації; аналізуванням і пророблюванням польотів як до, так і після їх завершення. З настанням ночі (в цей час літаки не літали) — інструктаж молодих лютчиків і проведення з ними політбесід, класних занять для закріплення їхніх теоретичних знань та багато іншого — на розсуд начальника штабу. Зібравши молодих лютчиків, що перебували в резерві полку, на чергове заняття, він сказав: — Лютчик — це покликання. Це — доля. У французького лютчика-

письменника запитали: «Чому ви літаєте? Це небезпечно. Пишіть книги. Лютчиків багато, ви — письменник. Вас одиниці». Запропонували почесну відставку, звільнення з рядів військово-повітряних сил в запас з доброю пенсією. Він не погодився. Вважав за краще поєднати два заняття — покликання від природного таланту і набути навчанням професію: і писати, і літати. Справжній лютчик, піднявшись у небо один раз, вже не зможе з ним розлучитися. Це — на все життя. Так і літає французький письменник Антуан де Сент-Екзюпері. Існує магічний зв'язок між лютчиком і небом. Немає більшого покарання для лютчика, ніж розлучити його з небом, — відібрати в нього можливість літати. Тим більше, якщо цей лютчик налітав немало сотень годин і брав участь в сотнях боїв.

Переходячи на теорію бойових польотів, він продовжив:

— Лютчик-винишувач аналізує кожен свій політ. На основі цих

шанс опинитися зверху. Ви спитаєте: чому не можна атакувати, перебуваючи в горизонтальній площині? Я відповім, що можна. Але така атака не завжди дає очікуваний результат. Якщо вам доведеться приймати бій, перебуваючи на віражі, то краще, щоб це був правий віраж. Наші літаки більш пристосовані до таких маневрів, ніж німецькі. У них віражі виходять гірші. Вони вміють виконувати тільки лівий віраж. У цьому один із секретів тактики німецьких лютчиків.

— Чому вони виконують тільки лівий? — спитав молодший лейтенант, що сидів на колі, піднявши руку, начеб він сидів у школі за партою.

— Не знаю, Можливо, вони його більше люблять. Продовжимо далі. В бою треба мати ще кілька якостей — це агресивність, обачна зібраність. Ну, а про швидку реакцію і рішучість вам, мабуть, і в училищі говорили. Ви це знаєте з самого початку навчання. Без цих якостей

вдумливо і з почуттям відповідальності.

— Ти так гадаєш? Теоретично ти маєш рацію. Молодчина!

— Нічого складного я тут не бачу. Треба вкладати у справу душу.

— Це для тебе тут нічого складного нема. А для іншого? Це, можна сказати, ціла наука! Усі б механіки так розбиралися в техніці! І другий факт: як міг наш досвідчений, завжди сумлінний, ас по двигунах, механік так байдуже поставитись до своєї роботи? Він же скільки воює, стільки ж двигунами займається. Як же він не помітив, що мотор несправний? Він же міг передбачити, чим це скінчиться? Адже він посилав тебе на вірну загибель! Та найголовніше і дивно те, що ти здогадався, що тобі загрожує неприємний сюрприз, який готує двигун. Ти здогадався, що літак і ти в небезпеці!

— Я відверто висловив механіку про свої підозри. Сказав йому все, що думав про двигун. А він чомусь

бійця нападу на противника не вийде.

Серед молодих лютчиків, випускників льотних військових училищ, були й такі, хто здогадався, що Амет-Хан вкладав у свої бесіди з ними й свої власні спостереження, які брав зі свого особистого досвіду.

АМЕТ-ХАНА ВИПРАВДАНО. ВІН ЗНОВУ В ПОВІТРІ.

РОЗМОВА

З КОМАНДИРОМ ПОЛКУ

Комісія не побачила ніякої вини в загибелі літака з боку Амет-Хана. Так воно й було. Його швидко відновили на попередній посаді. І, нарешті, дозволили йому злетіти на закріпленій за ним іншій «Аерокобрі». Він знову був у кабіні літака, який полюбився йому.

Стосунки між командиром полку і Амет-Ханом лишилися безхмарними. Ніби роблячи перший крок назустріч, Морозов сказав Амет-Хану:

— Не сприймай близько до серця. Ти ж знаєш, ми — військові. У нас все підпорядковано дисципліні. З усієї цієї історії в мене викликають непорозуміння лиш дві обставини: по-перше, те, що ти, немов хірург, визначив по звуку мотора і запаху мастила, що мотор несправний. У той же час механік цього не помітив. У тебе що, шосте відчуття? Ти довір мені, що вмієш краще від усіх передбачити неприємну подію. Не перестаю дивуватися: як це в тебе виходить? Адже ти не інженер з двигунів. Жодного разу їх не розбирав, а так тонко відчуваєш їхню роботу. Як це в тебе виходить?

— Сам дивуюся. Пояснити не можу. Мені здається, що це доступно будь-кому, хто уважно ставиться до своєї справи. Треба працювати

уперся. Почав мені доводити, що двигун справний. Не хотів мене слухати. Може, кваліфікація швидко здала і взявся за ремонт іншої машини? В механіка завжди багато роботи.

— От ти намагаєшся механіка захищати. І це після всього, що сталося? У нього багато роботи. А в тебе менше? Тобі його шкода? А він тебе на смерть посилав. Добре, що машина уперлася в землю з п'яти метрів. А якби з п'ятдесяти? Уявляєш? Після такого удару шансів лишитися живим не буває!

— Не знаю. У нього, механіка, на все своя точка зору. Сперечатися і не здаватися, відстоювати свою точку зору, якщо вона є, це вияв чоловічого характеру.

— Даремно він з тобою посперечався. Цього разу треба було йому з тобою погодитися. Аби про щось сперечатися, треба запастися сильними, незаперечними аргументами. А він сперечався з тобою, не маючи ніякої гарантії своєї правоти. Виходить, що ти краще від нього розібрався. Це мене тішить. Ти й тут виявився на потрібній висоті. Віднині я називатиму тебе інженером-механіком. Випадок цей не скоро забудеться. Але для мене лишилась загадкою: чому механік-моторист підписав дозвіл на виліт літака з такою несправністю? Сумніваюся й дивуюся. Що з ним сталося? Такого раніше не траплялося.

Випадок справді забувся, хоч і не скоро. Але повага до Амет-Хана його друзів-лютчиків і колег за професією зроста. До його думки прислухалися, з ним радились...

Переклад

Данила КОНОНЕНКА

СЛОВО ДО БАТЬКІВЩИНИ

Вітчизнонько!
Вернувся я, твій син,
Після стількох років
Страждання і розлуки,
Після вигнання і страшної
муки
Вернувся я додому,
в рідний Крим.
За мить оцю побачення
з тобою
Я поплатився волею святою.
В розлуці довелося мені
страждати,
Пробач, Вітчизно, що тебе
залишив.
В тім — не моя вина:
Мій ворог був сильніший,
І я тоді його не міг здолати.
Хоч я малим
і дуже кволим був,
Але Вітчизну все ж
не позабув.
Я Крим лишив
Не зі своєї волі, —
А з волі супротивника свого:
Нас вивезли насильно
в чужий край —
Прощай, Вітчизно,

Криму мій, прощай!
Тоді ще мало в мене сил
було,
Але я вірив: сили наберуся
І в отчий край,
У дім своїх батьків,
Хоча б під старість,
Але все ж вернуся!
О, як я вірив,
Як жадав цього
Впродовж життя
Пекельного свого!
І ось я тут, з тобою.
Я — вернувся,
І до плеча твого
доторкнувся.
Я все життя ішов до тебе,
Збиваючи до крові босі ноги.
Нічого не хотів,
Нічого не бажав, —
На батьківщині жить —
Жадав одного.
І ось я тут,
З тобою, Криму мій,
Кохана земле,
приласкай, зігріє!
Ти — Матір наших
матерів, батьків, —

Чий корінь тут,
Хто родом з цих країв.
Я півстоліття
мріяв про ту мить,
Коли на землю
зможу цю ступити.
Я в рабстві був,
але рабом не став,
В полоні був,
але не полонився,
Ні перед ким в покорі
не хилився,
Ненавидів я тих,
тебе хто зневажав,
Хто не давав мені
про тебе й слова мовить,
Мій Криму, Батьківщино,
пісне й мов!
Я зневажав і зраду, і брехню,
Супроти них ішов з лицем
відкритим,
О, як жадав тебе й захистити,
Горів бажанням виступити
на прою!
Пройшовши не одну
з важких доріг —
Любов свою синівську
я зберіг
До тебе, земле отча і єдина,
До тебе, мужня, горда
Україно,

Що під своє крило взяла
орлине
Народ мій, рід мій,
Край мій узяла!
За це тобі подяка і хвала!
До тебе, Криму,
йшов я дуже довго,
Крізь злигодні, приниження
й зневагу,
Крізь дикий сморід
таборів ГУЛАГу,
Крізь катування,
матючно й погрози...
Та в серці я плевав
свою відвагу
І знав напевне:
стрінемось таки,
Бо звинувачень вляжуться
морози...
Любов моя, єдина
в цілм світі
Земля моя,
Земля моїх батьків,
Обоє настраждалися ми
в розлуці
І більш страждати
Я би не хотів!
Вітчизнонько, як ти
помолоділа:
Лише волею із Дніпра умила,
Як знудьгувався за тобою я,

Як сумував, як мріяв,
я про тебе,
Про степ і море,
і про сине небо...
Я йшов через пустелю
і тайгу,
Через роботи каторжні
сібірські,
Я йшов до тебе через
Воркуту,
Через колимські
й магаданські приїски...
Я перейшов етапи всі круті,
На словецьких нарах
сомирав я,
Я проклинав наругу
і безправ'я...
Вернутися в Крим —
девіз мого путі.
Я йшов із ночі в день,
Я сліпнув, але все ж
Й на крок я не звернув
З священної дороги.
Жаль, в друзів багатьох
Вже підломились ноги —
Ім не судилося
в рідний край прийти,
Але живи ми — досягли мети.
І ось я вдома, тут моя сім'я,
О, вистраждана
земленько моя!

За мить оцю, за зустрічі
хвилину,
За мить цілунку пагорбів
твоїх
Я все віддав,
кохана батьківщино!
Лишився в одній сорочці...
та дарма...
Моє багатство — ти!
І нарікань нема.
Я так щасливий,
що з тобою знову.
Люблю тебе
синівською любов'ю!
Живи ми, Криму!
Двічі ми живі,
Коли ми разом...
Ми — навк незламні.
О, земле рідна,
Матір всіх татар,
Що народились тут
і у вигнанні.
Мій краю,
Я — народ твій незборимий,
З тобою ми на віки-вічні,
Криму!

Самадін ШУКУРДЖІ
Переклад
з кримськотатарської
Данила КОНОНЕНКА

Вершина літа. Ах, що за чудесна пора — літо — пора відпусток і масових відпочинків. Та ще коли той відпочинок вдасться провести в Криму, на південному березі десь біля Ялти чи Фороса, де таке синє-синє, хоч і називається Чорним, море, де такі пречудові гори, де таке пекуче веселе сонце!

Веселим і палким воно було завжди — і тоді, коли сонячний ялтинський берег вперше відкрили для себе греки, радо закличавши «Ялос! Ялос!», і тоді, коли тут вперше ще 1924 року побував 35-річний Остап Вишня — неперевершений український гуморист, людина над-

звичайно дотепна, щира і талановита. Все побачене ним вилилось у гумористичний цикл з такою веселою і незвичайною назвою «Вишневі усмішки кримські». Понад 20 усмішок, гуморесок написав про Крим наш улюблений гуморист, частину яких окремою книжкою було видано в Сімферополі 1961 року в добротному впорядкуванні Мусія Богучького та з прекрасними ілюстраціями місцевого художника Юрія Бельковича. Читаєш їх, перечитуєш, лежачи десь на гарячому пісочку біля моря, і ну сміятись, ну реготати! Бо добре ж написано, весело, а головне, що літо, відпустка — і ти біля синього моря під гарячим кримським сонцем!

Отож, друзі, перечитаємо разом сонячну усмішку Остапа Вишні про Крим!

Остап ВИШНЯ

КРИМСЬКЕ СОНЦЕ

УСМІШКА

Після ночі, після кримської (Ах, ніч! Ах, кримська ніч!) тут сонце! Воно, сонце кримське, з-поза Ай-Петрі зубчатого.

Тоді, як вороні-синя ніч молоком голубим береться, коли чадру свою скидає, синю чадру, синю, аж ворону, а море, чадру тую вхопивши, у кришталево чистих хвилях своїх її вимиває, синяву оту їй виполіскує, і коли чадра та, як молозиво в первістки, і на себе море її натягає — тоді сонце!

Воно до Ай-Петрі підкрадається, тихо, тихо, а тоді, прискочивши, тільки — лясь його золотим вінником по зубасто-неоковирній його голові! — та тоді вгору, вгору, вгору по блакитному схилі... Тікає...

А Ай-Петрі як тріпоне враз волохатою сивою головою, як замогортає бородицею, — а борода та клаптями, а волосся шматками, а вітерець тільки — ф-ф-у! — і лисий старий Ай-Петрі... Жоднісінького тоді клаптика біло-туманової на нім вовни!

А сонце регочеться! А сонце регочеться!.. Вгорі!

І регочуться тоді хвилі в морі, і кипариси сміються, і лаври тіпаються з реготу, і веселі усмішки на абрикосах, на винограді, на велінгтоніях...

Зареготався Крим! Із Ай-Петрі глузує...

А Ай-Петрі гордий, бо він найвищий, він найстарший... Він мовчить.

— Хай, мовляв, — малеча пороготється...

І співають тоді півні, і гудуть радісно комахи, і іржуть коні, і швидше крутять хвостом корови, і захлапаються, ловить «півня» на не дуже високій, але дуже голосній і дуже препаскудній ноті кримський осел...

І тоді море — голубо-срібний степ, з білими й синіми степовими на нім дорогами, а над дорогами тими чайки, а тими дорогами «морські ластівки» (дельфіни) вивертом ходять, і крають їх, дороги ті, гострими хвостами своїми...

Тоді співає Крим...

А сонце вище... А сонце ще вище...

Воно грається... Воно горить срібно-золотим сяйвом, і бризки гарячого золота кидає шедрою рукою і назад, і наперед, і праворуч, і ліворуч...

І гарячішає море, і тепліють гори,

і в млоєку гарячому шелестять хвої чорного кипариса...

А воно вище!.. А воно ще вище!

І все живе гониться за ним. Простягає до нього лозу свою соковиту виноград, і пнеться за ним кедр, і пишна велінгтонія вершечком своїм стремить за ним і дістає його хоче...

І дихає гаряче море і дихання своє шле назустріч його золотим бризкам...

А воно вище! А воно ще вище!

І з висоти недосяжності своєї сипле сонце на все живе снагу свою гарячу і ніжить усе, і наливає соками, і шумують ті соки, і буяють, і бунтують ті соки...

І в соках тих, як у плині матернім, плекає природа плоди свої...

Гарячі соки ті...

І від тепла того родить природа швидше...

На очах наливаються черешні, і жовтіють персики, і мліють сливи...

Бо шумують гаряче соки! Бо гарячі ті соки...

І тільки кизил твердий і мертвий. Кизил! «Шайтанова ягода».

... Коли Аллах створив світ і закінчив свою роботу, на землі настала весна, і бруньки по деревах у земнім раю почали одна за одною розвиватися.

І потяглося до бруньок тих усе живе, і побачив Аллах, що треба навести лад. Покликав він усіх до себе й звелів кожному вибрати яке-небудь дерево або квітку, щоб потім тільки з його й користати.

Ті просять те, ті те. Просить і Шайтан.

— Надумав, Шайтане? — спитав Аллах.

— Надумав, — примруживши хитре око, сказав нечестий.

— Що ж ти вибрав?

— Кизил.

— Кизил? Чому кизил?!

— Так, — не хотів сказати правди Шайтан.

— Гаразд! Бери собі кизил, — усміхнувся Аллах.

І заскакав весело Шайтан. Всіх обдувив. Кизил першим з усіх дерев зацвів, значить, і дозріє раніше од усіх. А перша ягода — дорога ягода; повезе свій кизил на базар, добре продасть, дорожче від усіх, бо він найперший.

Настало літо. Почали стигнути плоди: черешні, вишні, абрикоси, персики, яблука, груші, а кизил

усе зелений. Твердий і зелений. Скребе потилицю Шайтан, лютує...

— Та дозрівай скоріше! Не зріє кизил.

Почав Шайтан дути на ягоду: як полум'ям червоний зробився кизил, але, як раніше, — твердий і кислий.

— Ну, як же твій кизил? — глузують люди.

Плюнув з серця Шайтан — почорнів кизил...

— Гидота така! Не повезу на базар! Збирайте самі!

Так і зробили. Коли по садках зібрали всю садовину, пішли люди збирати в ліс смачну, солодку, почорнілу ягоду й потихеньку глузували з Шайтана.

— Прогавив, — мовляли, — Шайтан!

Шайтан розлютувався і помстився на людях... Зробив так, що кизилу другої осені вродило вдвічі більше, ніж минулої; й, щоб він дозрів, довелося сонцеві послати на землю більше тепла.

Зрадли люди, що такий урожай, — не зрозуміли Шайтанового підвоху.

А сонце виснажилося за літо, і настала на землі така зима, що повимерзали в людей садки, і самі вони ледве живі позалишались.

Від того часу — ознака: коли врожай на кизил — буде холодна зима, бо не втихомирився й досі Шайтан і не кинув мститися на людях за глузування з нього...

Бере все живе в сонця огонь його золотий і живиться ним...

А воно ще шедре... Воно, як казковий богатир, кидає той огонь всією своєю істотою... І сміється...

І людей сонце кримське не цурається...

Обгортає золотими своїми віями їхні білі, малокровні, виснажені тіла, впирається в них тими золотими віями й живить їх, бадьорить, фарбує...

І ніжно воно так лоскоче... Обачних лоскоче... Зате з необачних глузує... І іноді навіть жорстоко.

Так і дивиться з голубої перини, хто рота роззявив... Підкрадається, пестить потроху, ніжить, заколисує... І в той же самий час з золотим сміхом здирає з лоба, з носа, шії шкіру... Смугою здирає. Зразу ніжить, а потім червоною фарбою криє, а потім пузирить, а потім білує...

І кається тоді неуважна людина, і сикає, і ахає, і охає, і чухмариться, і крутиться, і ойкає.

А воно сміється! Кримське сонце золоте!

ЧЕРВЕНЬ — МІЛЬЙОНЕР!

У період з 1 по 30 червня до Криму залізничним, авіаційним і морським транспортом прибули 997 973 пасажери.

Зокрема, поїздами прибуло 863 146 осіб. Міжнародний аеропорт «Сімферополь» прийняв 86 834 пасажери. Державний кордон у пункті пропуску «Крим» на Керченській поромній переправі перетнули 47 993 особи.

«БЛАКИТНИЙ ПРАПОР» — «ОАЗИСУ»

Євпаторійський пляж «Оазис» отримав сертифікат міжнародної програми «Блакитний прапор». Наявність такого сертифікату гарантує чисту воду, регулярне очищення піску та збір сміття, наявність служби порятунку, екологічну інформацію для відвідувачів та ін. В цілому оцінка території проводиться за 32 критеріями. При цьому важливою умовою є доступність пляжу для людей з обмеженими фізичними можливостями.

У поточному році вперше на курорті до переліку послуг, що надаються на пляжі, додалися творчі майстер-класи. Організатор — група «Ексклюзив» — учасник проекту «Місто майстрів» на маршруті «Малий Єрусалим» і проекту «Містечко дитячої творчості» в дитячому парку.

Нагадаємо, у 2013 році міжнародний сертифікат «Блакитний прапор» в Євпаторії також отримали пляжі Міжрегіонального центру трудової, медико-соціальної та професійної реабілітації інвалідів, санаторіїв «Північний», «Лучистий», дитячого клінічного санаторію Міністерства оборони. Ще один міжнародний сертифікат дістався місту за досягнення високої екологічної чистоти курорту, постійний розвиток прибережної зони і успіхи в організації пляжного відпочинку.

У КРИМУ СТАЛО БІЛЬШЕ ГРОМАДСЬКИХ ПЛЯЖІВ

У поточному році близько двох десятків кримських пляжів отримали статус громадського призначення. Про це Курортно-інформаційному центру повідомив міністр курортів і туризму АРК Олександр Лієв.

Він зазначив, що курортне відомство має намір узяти пляжі громадського призначення на обслуговування Республіканського підприємства «Аварійно-рятувальна служба на водних об'єктах» і організувати їх експлуатацію.

«Я думаю, що інтерес до цих об'єктів обов'язково виявлять інші підприємці. Сьогоднішній процес можна назвати перехідним, тому що кількість безкоштовних пляжів за останні три роки в Криму збільшилася, і підприємці ще не навчилися цивілізовано використовувати цей пляжний ресурс», — підсумував О. Лієв.

Як раніше повідомляв Курортно-інформаційний центр, за дорученням голови Ради міністрів Криму Анатолія Могильова підготовлено перелік пляжів загального призначення з вільним доступом. Розробником документу є Міністерство курортів і туризму Криму. Станом на 1 липня 2013 року Міністерством курортів і туризму АРК підписано 421 паспорт на відкриття і функціонування пляжів з 573 (у 2012 році — 444).

В ЯЛТІ ВІДКРИЛИ МОТУЗЯНИЙ ПАРК ПРИГОД

У кінці червня в Ялті почав працювати новий мотузяний парк пригод. Новий туристичний об'єкт, розташований на території Приморського парку, складається з трьох трас на різній висоті та призначений для дітей і дорослих.

За словами заступника міністра курортів і туризму АРК Ольги Бурової, активні види відпочинку стають усе більш затребуваними серед туристів, що відвідують Крим. Тому сьогодні все більшій популярності набувають мотузяні парки як оригінальний відпочинок для дорослих і юних.

«Поступово в Криму кількість таких парків збільшується, що дозволяє урізноманітнити відпочинок гостей і жителів півострова, зробити його захоплюючим і незабутнім, — зазначила Ольга Бурова. — Цей вид відпочинку вже помічений туристами, які рекомендували декілька мотузяних парків у рейтинг «Курортний ТОП-50 Криму».

ТУРИСТАМ РЕКОМЕНДУЮТЬ РЕЕСТРУВАТИСЯ...

Суб'єкти туристичної діяльності, що організують відвідування туристами гірсько-лісової зони Криму, повинні здійснювати обов'язкову реєстрацію туристичних груп в аварійно-рятувальних службах з проходженням спеціального інструктажу і оформленням маршрутного листа. Про це повідомила начальник управління рекреаційних ресурсів Міністерства курортів і туризму Криму Наталя Шереметьєва.

«За її словами, єдиний порядок рекреаційного відвідування туристами гірсько-лісової зони, а також переліки туристських стоянок, переходів туристських трас і місць масового відпочинку встановлені постановою Ради міністрів АРК «Про забезпечення безпеки туристів і екскурсантів, що відвідують гірсько-лісову зону Криму».

«Згідно з цією постановою, використання організованими туристськими і самодіяльними групами встановлених туристських трас і стоянок здійснюється після обов'язкової реєстрації в уповноважених спеціалізованих аварійно-рятувальних службах з проходженням спеціального інструктажу і оформленням маршрутного листа», — пояснила Н. Шереметьєва і підкреслила, що реєстрація відбувається на безоплатній основі у відділеннях Гірської пошуково-рятувальної частини Аварійно-рятувального загону спеціального призначення Головного територіального управління МНС України в АРК.

КРИМ НА ВИСТАВЦІ В МАДЕЙРІ

Крим презентує свій санаторно-курортний і туристичний потенціал на щорічній виставці економічної спрямованості Expromadeira 2013, яка проходить з 4 по 15 липня в столиці автономного регіону Мадейра (Португалія) — Фуншалі. Про це повідомили в управлінні міжнародної співпраці та іміджевої політики Міністерства курортів і туризму Криму.

Делегацію автономії очолює заступник голови Ради міністрів АРК Георгій Псарьов. Кримське курортне відомство представляє перший заступник міністра курортів і туризму АРК Микола Маринів.

У рамках візиту, окрім участі у виставці Expromadeira 2013, відбудуться зустрічі членів делегації з віце-президентом уряду Мадейри Жуаном Куньї Сильвою, президентом Муніципальної палати Фуншала Мігелем Альбукерке, президентом Асамблеї Мадейри Жозе Мендонсою і керівництвом курортного проекту Мадейри Quinta do Lorde-Cañal.

Програма також передбачає візит у зону вільної торгівлі Мадейри, презентацію економічного потенціалу Криму на «круглому столі» за участю представників ділових кіл автономного регіону Мадейра та інтерв'ю газеті Jornal da Madeira.

Expromadeira — найбільша щорічна виставка економічної спрямованості, на якій місцеві компанії представляють свою продукцію та послуги. Організатори заходу — Торгово-промислове товариство міста Фуншал і Торгово-промислова палата Мадейри.

Управління інформаційної політики Ради міністрів АРК

«І гарячішає море!..»

В «АРТЕКУ» НАГОРОДИЛИ ЛАУРЕАТІВ ФЕСТИВАЛЮ «ЩАСЛИВІ ДОЛОНІ»

В «Артеку» нагородили лауреатів Міжнародного конкурсу-фестивалю «Щасливі долоні». Про це повідомила прес-служба міжнародного дитячого центру «Артек».

Шість сертифікатів на навчання в Кримському гуманітарному університеті вручені переможцям за програмою «Освіта». Переможець у номінації «Хореографія» цього літа відправиться в мексиканський дитячий табір «Піпіоль», а юна вокалістка з України поїде в Італію. Також були названі переможці в спортивних змаганнях,

вони одержали цінні призи й подарунки від гостей фестивалю.

Удень нагородження «Артек» уперше відвідала міністр соціальної політики України Наталя Королевська. Вона підкреслила, що фестиваль «Щасливі долоні» має величезне соціальне значення, тому що дарує талановитим дітям-сиротам нові можливості, показує їм, що світ відкритий і повний перспектив.

Генеральний директор «Артека» Олена Піддубна зазначила, що за вісім років проведення фестивалю перетворився в потужний

соціальний проект України. «Я рада, що люди відзначають європейський рівень проекту, його масштабність, креативність, новизну. Я вдячна усім, хто разом з нами приєднався до проекту й відкриває обрії успішного майбутнього талановитим дітям-сиротам», – сказала Олена Піддубна.

Цього року фестиваль розширив свої кордони: до 600 дітей-сиріт з України приєдналися діти з 16 країн світу.

(За повідомленням Кримського інформаційного агентства)

НАЙМЕНШЕНЬКИМ

Любі джерелята! Пропоную вам увазі вірші відомого українського поета, лауреата Національної премії імені Т. Г. Шевченка Петра ПЕРЕБИЙНОСА з його нової книжечки для дітей «Заячий калач».

КУПАЛЬСЬКА ВОДА

Накрала на Купала
З неба янгольська вода.
Що упало – не пропало,
І вербичка підросла.
Ми вербичку біля річки,
Наче гостю, обняли.
І веселку-семистрічку
Йй у коси заплели.
Опускався з неба бусол,
Бігли дітоньки сюди.
Помолодшала бабуся
Від купальської води.

ОЛЯ І ДОЩИК

Оля, Оленька, Олюня.
Чапоньки, чап-чапки.
Жовта шапочка манюня.
Ціпоньки, курчатко!
Це не дощик нашу Олю
Доганяє шпарко.
Це на Олю в синій льолі
З неба впала хмарка.

Малюнки
Ганни МОКІЄНКО

МАМА СОНЯХ ВИШИВАЄ

На віконечку зайчата
Грають, мов артисти.
Мама в сонця позичає
Нитку золотисту.

За росю спочиває
Літо на квасольці.
Мама сонях вишиває
Ниточкою сонця.

У ЛІТО – З КНИЖКОЮ!

Дитячий письменник Л. І. Кузьмін писав: «Дорогі тати, мами, дідусі та бабусі! Всі ми бажаємо нашим дітям добрих друзів, та не завжди знаємо, де таких друзів відшукати. Але вони поруч! Вони у вас вдома, на книжковій полиці, або в бібліотеці. Дайте в руки вашій дитині гарну дитячу книгу, і побачите, яке добре світло запалає в очах вашого хлопчика чи дівчинки».

Пора літніх канікул. Батьки стурбовані, чим зайняти дітей, як організувати їхнє дозвілля, та й шкільну програму з читання ніхто не відміняв. Кожен школяр повинен прочитати ті твори художньої літератури, які будуть вивчатися протягом навчального року.

«Дівчата і хлопці! А також шановні батьки! Приходьте за книжками у бібліотеку Коцюбинського!» – під таким девізом працівники бібліотеки-філії № 4 ім. М. М.

Коцюбинського Централізованої бібліотечної системи для дорослих м. Сімферополя організували цикл виставок на допомогу батькам, завдання яких на літо – не тільки освоїти з дитиною увесь список літератури, а й зуміти показати, що читання – це дуже цікаво. Для дитини будь-якого віку можна підібрати книгу,

яка здасться цікавою і можливо зародить бажання й потребу читати в майбутньому.

Твори Є. Чарушина, В. Біанкі, Д. Хармса, М. Пришвіна, С. Маршак, К. Чуковського, Р. Кіплінга, енциклопедичні довідники і словники, література «для допитливих», що розповідає про цікаві факти з життя навколишньої природи, про тварин і рослини представлена на виставці «Бібліо-будиночок: хочу все знати!».

Література за програмами літнього читання різних класів на допомогу шкільній програмі представлена на виставці «Бібліо-рюкзачок: у літо – з книжкою!».

Виставки регулярно поповнюються і оновлюються. Чекаємо мам і тат, бабусь і дідусів, старших сестер і братів – давайте читати разом!

Ірина РЕЙДЕР,
завідуюча бібліотекою-філією №4
ім. М. М. Коцюбинського
м. Сімферополь

УВАГА: КОНКУРС!

Хоча й на календарі – КА-НІ-КУ-ЛІ! – «Джерельце» закликає своїх юних читачів до участі в творчих конкурсах! Зокрема, на **КРАЩУ РОЗПОВІДЬ ПРО УЛЮБЛЕНИХ УЧИТЕЛІВ**. Напишіть до «Джерельця», за що ви шануєте своїх учителів-наставників, чи хотіли б бути схожими на них.

Ще одне творче змагання – на **КРАЩУ РОЗПОВІДЬ ПРО ТЕ, ЯК І ДЕ ВИ ПРОВЕЛИ СВОЇ КАНІКУЛИ**, чим вони запам'яталися. Це можуть бути прозові або поетичні твори обсягом до двох друкованих аркушів. Ілюстрації (фото, малюнки) – тільки вітаються! Надсилайте ваші твори звичайною чи електронною поштою на адресу редакції, кращі з них будуть опубліковані, а переможців чекають призи! Творіть! Дерзайте! Перемагайте!

Тетяна
КОРНІЄНКО

НЕЙМОВІРНІ КАНІКУЛИ

На канікулах гуртом
ми в похід пішли.
Ой, які ж то там пригоди
з нами відбулись!
Біля нашого багаття
прямо на поляні
Раптом вийшли з НЛО
інопланетяни.
І розкрили нам вони
тайну по секрету,
Щоб гулять по Всесвіту,
кинули планету.
Всі планети облетіли
строго по порядку.
Ми до ранку спілкувались
з друзями новими,
Кожне ми словечко їхнє
на льоту ловили.
– Годі вигадки казати! –
скажете з докором.
– Ну їй-Богу, правда це!
Ми співали хором.
Розлучались тяжко ми
на своїй планеті.
Сподіваємось дружити
згодом в Інтернеті.
Зажурились пацани.
Як завжди, дівчата,
Збившись
у тісний гурток,
ночами ридати...
Щупальці потисли їм
перед НЛО.
А вони позвали в гості
нас і все село.
Скоро в школу НЛО
прилетить за нами!
(Тільки ж не проговоріться
про секрет цей мамі!)

Переклала
Антоніна КОРНІНЬ

НА ПЛЯЖІ

«Ну й засмагла! –
Каже мама. –
Ти вже негритянка».
«Ні! –
обурюється доня. –
Я – україтянка!»

ЗАЯЧИЙ КАЛАЧ

Ох і весело купатись
У прозорому ставку!
Сохне донечка кирпата,
Мов русалка на піску.
Надивилися чимало.
Накупались досхочу.
Нам за це подарувало
Зайченя по калачу.

ОТОЧЕННЯ
ШЕВЧЕНКА

ЛЮДВІК КОНДРАТОВИЧ

До найвидатніших популяризаторів поезії Тараса Григоровича Шевченка у Вільно належить відомий поет, краєзнавець, історик літератури, перекладач Людвік Кондратович (Владислав Сирокомля, 1823–1862). Відомий на Вільненщині та й поза її межами польський поет 50–60-х років XIX століття, він переклав майже всі Шевченкові твори, написані протягом 1838–1841 років. Переклад польською мовою «Кобзаря», виданого у Вільносі 1863 року, також належить йому (Див.: Шевченківський словник. — Т.2. — К., 1977. — С. 212). До речі, псевдонім залишений з його другого імені та назви фамільного герба Сирокомля. Це — стародавній польський, український, литовський, білоруський дворянський герб, що включає близько 100 прізвищ. Вперше про герб згадано 1354 року.

Народився Людвік в небагатій родині шляхтичів села Смольгов у Білорусі (нині — село Смольгово Любанського району Мінської області), що займалася сільським господарством в орендованих фільварках. Навчався в Несвіжі й Новогрудку. Після закінчення навчання служив в управлінні. У 1844 році залишив службу і одружився на Пауліні Мітросевській. У 1844–1853 роках орендував фільварки в Залуччі й Борейковщині, поблизу литовської столиці. Займався сільським господарством і літературною працею.

Л. Кондратович (малюнок)

З 1852 року часто приїздив до Вільно й подовгу жив там, був членом-співробітником Вільненської археологічної комісії, співробітником газети білоруського поета і видавця Адама Кіркора (1818–1886) «Віленський вісник». У пресі дебютував баладою «Листоноша» у вільненському журналі Юзефа Крашевського «Atheneum» (у російському перекладі Леоніда Трефолева вона стала популярною російською народною піснею «Коли я на пошті служив ямщиком...»).

У 1851 році Людвік Кондратович видав свої переклади польською мовою польських поетів, які писали в епоху бароко латинською мовою. В 1851–1852 роках побачив світ його двотомник, присвячений дослідженню історії

польської літератури. З 1853 року видавав невеликі за обсягом збірки «Гавенд» — різновиди віршованих балад, що імітують нехитру розповідь людини з народу. Інший культивованим Людвіком жанр — «образек», тобто «картинка», «сценка» з народного життя. Писав також поеми про минуле Литви від епохи середньовічних воєн з хрестоносцями до війни 1812 року з Наполеоном. Автор кількох п'єс, що ставилися вільненським театром. З драматичних творів Кондратовича найбільшим успіхом користувалася п'єса «Каспар Карлінський». У 1855 році видав у Вільно том віршів польського поета Юзефа Баки (1706–1780) «Відроджений Бака».

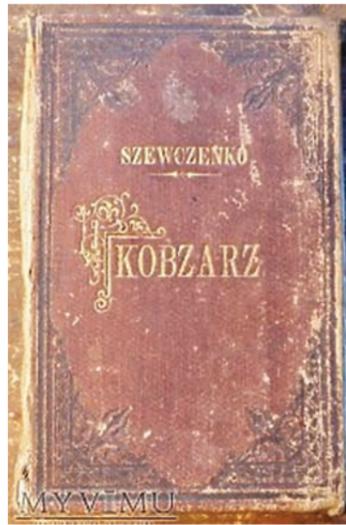
У 1856–1858 й 1861 роках виїжджав до Варшави й Кракова. У цей же період потрапив під негласний нагляд влади. За участь у національно-патриотичних маніфестаціях арештований й примусово висланий на Борековщину.

Вільно, вулиця Барбари Радзивілл, 3 — тут закінчив життя Л. Кондратович

Письменник і журналіст Микола Лесков (1831–1895), який побував у Вільно після похорону Людвіка, писав, що на похованні «була майже вся Вільна», й оцінював поета й перекладача творів Т. Шевченка таким чином: «Сирокомлю (Кондратовича) знають не тільки в Литві та Польщі, а й взагалі у всіх слов'янських землях, і де його знали, там його любили за його симпатичний талант і неухильно чесний напрямок. Він ніколи не шукав нічиїх милостей, і дуже мало піклувався, або, краще сказати, зовсім не дбав про свою репутацію. Він не володів мистецтвом маскуватися і не вмів приховувати своїх слабкостей, які, втім, не приносили жодної шкоди нікому, крім самого покійного, багато й багато потерпілого у своєму житті. Скільки я можу судити... у нього було дуже багато спільного в характері й вдачі з покійним Тарасом Григоровичем Шевченком, але становище його у Вільні було набагато важче положення Шевченка в Санкт-Петербурзі» (Лесков М. Твори у 11-ти т. — Т.11. — М., 1958. — С.799).

На початку 1862 року через хворобу Кондратовичу було дозволено повернутися до Вільно. Тут, у будинку на нинішній вулиці Барбари Радзивілл, 3, він і помер. За спогадами сучасників, попрощався із улюбленим поетом і патріотом

Шевченків «Кобзар» у перекладі Л. Кондратовича. 1863 рік

свого краю прийшло дуже багато людей. Громадянська панахида, на якій були присутні кілька тисяч осіб, перетворилася на протирядову національно-патриотичну маніфестацію. Поховали Кондратовича на цвинтарі Росса литовської столиці.

На двоповерховому будинку у Вільносі, в якому помер Кондратович, над воротами вмурована меморіальна дошка з написом польською мовою. У костелі Святих Іоаннів біля північної стіни в 1908 році був відкритий пам'ятник — бронзове погруддя, виконане Пятрасом Римша за проектом скульптора Піура Веленського. Ім'я Л. Кондратовича (В. Сирокомлі) носять середня школа в Смольгово, вулиці в Мінську, Несвіжі, Новогрудку, Вільносі. У Варшаві в його честь названо дві вулиці: одна — вулиця Людвіка Кондратовича, інша — Владислава Сирокомлі.

Віктор ЖАДЬКО, письменник
Фото автора

Леонід
НОВОХАТЬКО:

ПІДГОТОВКА ДО ВІДЗНАЧЕННЯ 200-РІЧЧЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ВИХОДИТЬ НА ЗАВЕРШАЛЬНУ СТАДІЮ

В Україні триває підготовка до відзначення 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка. Про це під час години запитань до уряду у Верховній Раді України розповів міністр культури України Леонід Новохатько.

«Відповідно до Плану заходів з підготовки та відзначення цієї знакової для всієї України дати, триває приведення у належний стан музеїв та пам'ятних місць, пов'язаних з ім'ям Тараса Шевченка. Так, в травні урядом було затверджено рішення про виділення 27,2 млн. гривень на проведення ремонтно-реставраційних робіт у Національному музеї Тараса Шевченка. І вже 17 червня такі роботи розпочалися. Проектом робіт передбачається створення кращих умов і для експозиції, і для роботи науковців, і для майбутньої виставкової діяльності», — повідомив Леонід Новохатько.

Міністр також зазначив, що ведеться робота щодо реставрації кіноспадщини, присвяченої Шевченку та його творам. «Сподіваюся, що вже у листопаді цього року ми будемо презентувати добірку відреставрованих художніх фільмів за творами Кобзаря, до якої увійдуть 7 фільмів. Найстаріший фільм — це класика кіно — датований 1926 роком», — підкреслив Леонід Новохатько, додавши, що знімаються і нові стрічки, серед яких, зокрема, фільм під назвою «Толока».

Відповідаючи на запитання депутатів щодо умов збереження архівів Шевченка, міністр запевнив, що рукописи зберігаються у спеціально обладнаному приміщенні, а в майбутньому будуть зібрані у Шевченковому домі, який планується побудувати.

«Ми працюємо над тим, щоб вся спадщина Шевченка стала доступнішою. І зараз іде робота над розробкою Шевченкового дому, де б в окремому приміщенні було зібрано не тільки рукописи Шевченка, а й твори інших письменників, які зараз зберігаються в Інституті літератури Академії наук України... Вони всі на папері, і вимагають сучасних технічних умов для збереження. Я думаю, що ми це забезпечимо», — запевнив міністр.

Леонід Новохатько повідомив, що Україна звернулася до Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури (ЮНЕСКО) з проханням відзначити 200-річчя від дня народження поета Тараса Шевченка на міжнародному рівні в 2014 році.

«На сьогодні таку заяву прийнято ЮНЕСКО, адже ця організація формує список пам'ятних дат. Сподіваємось, що генеральна конференція ЮНЕСКО, яка буде розглядати це питання в листопаді, прийме заяву України. На мою думку, святкування ювілею Шевченка дозволить Україні зміцнити зв'язок з діаспорами і українцями, які перебувають за кордоном», — сказав міністр.

Прес-служба
Міністерства культури
України

Білорусь, містечко Смольгов — садиба, в якій народився Л. Кондратович

Вільно. Погруддя Л. Кондратовича у костелі Святого Іоанна

На початку червня у Золотому залі Фонду культури України голова Фонду, поет-академік Борис Олійник вручив найвищу нагороду, якою удостоюються цією поважною організацією, Міжнародну премію імені В. Винниченка — вченому, письменнику, журналісту і краєзнавцю Віктору Олександровичу Жадьку. Цієї високої нагороди письменник удостоєний за особливі досягнення в літературі, Шевченкознавстві та за благодійницьку діяльність. З вітальним словом до лауреата звернулися його друзі — Герой України, український майстер художнього слова Анатолій Паламаренко, поет-пісняр Вадим Крищенко, поет-пісняр Андрій Демиденко, професор, лауреат Шевченківської премії Михайло Наєнко, колишній другий секретар ЦК КПУ Яків Погребняк та інші. Зауважимо, що це вже сьома визначна нагорода Віктора Жадька, котрий раніше був удостоєний таких премій: імені М. Аркаса, імені Д. Нитченка, імені І. Огієнка, імені М. Максимовича, мистецької «Київ», Фонду Т. Шевченка «В своїй хаті — своя й правда, і сила, і воля».

На фото: голова Фонду культури поет Борис Олійник вручає Міжнародний диплом лауреата Віктору Жадьку.

ЗОЛОТИЙ КЛЮЧИК ДО ДВЕРЕЙ У КАЗКУ

Неодмінно захочеться перечитати ще раз знайомі з дитинства чарівні історії про золотого півника і вченого kota, царівну-лебідь і тридцять трьох богатирів та інші українські і російські казки, побувавши на виставці «Подорож у казковий світ» у Всеукраїнському інформаційно-культурному центрі. Понад тридцять картин учнів Сімферопольської дитячої художньої школи, виконаних техніками графіки, акварелі, батика та малих скульптурних форм декоративної пластики, виражають на проекції їхніх внутрішніх світів при допомозі педагогів і фольклор, і класичні твори художньої літератури, демонструючи добру обізнаність юних авторів у книжковому морі.

В одній сюжетній композиції зображений козацький отаман Сірко, який стоїть на кораблі, в другій — Наталка Полтавка. А найбільше малюнків створено за мотивами творчості великого російського поета Олександра Пушкіна. Він і сам був непоганим рисувальником пером. А його поезія ввібрала в себе все краще, що знав автор, записав і дослідив у своїх подорожах по Криму, Кавказу, Молдові, у російській глибинці, висловивши ривоманими формами у багатьох поемах, зокрема, «Євгеній Онегін», «Бахчисарайський фонтан», «Казка про царя Салтана» та інших, свої настанови і велику мудрість життя. Її серцевиною є висока духовність людини, а без неї, навіть знайшовши шастя в образі золотої риби, можна опинитися біля розбитого корита.

— Пушкін в учнівських творах легкий та окрилений, — сказав на відкритті виставки директор школи Ілля Борохов. — З таким же художнім настроєм «Якщо хочеш бути щасливим, подаруй шастя іншим», вони ілюструють і творчість Олександра Гріна. У майбутньому ми обов'язково покажемо глядачам Сімферополя і художню грінівську тематику наших вихованців.

Валерія Федіна, наприклад, створила за О. Пушкіним композицію «Три дівички під вікном». Катю Сирневу надихнув образ русалки з «Лісової пісні» Л. Українки. Вікторія Кравцова демонструє свій ро-

зпис спеціальними фарбами по шовку.

— А мені захотілося зобразити щось незвичайне і фантастичне, — поділилася з глядачами Оля П'ятничко. — Композиція «Політ над містом» — це втілення романтичної мрії та надії на шастя.

Ці четверо дівчат, які брали участь у багатьох художніх виставках дитячої творчості, а В. Кравцова двічі здобувала перемогу в республіканських конкурсах, після закінчення художньої школи збираються продовжити заняття живописом і в нинішньому році вступають у Кримське художнє училище ім. М. Самокиша. Їхній батик — ніжні пелюстки квітів на прозорому шовку, дерева і фрукти, рух часу і мелодії танцю вже сьогодні дають відчуття глибинної краси Криму: людей, природи, неба.

— У нього така легкість і виразність фарб, що відкриває глядачу нове світосприйняття, — сказав дизайнер Володимир Галинський. —

А я завдяки батіку по-іншому побачив і свого сина, не будучи його педагогом з живопису.

Навчає у школі цій складній, дорослій техніці розпису в образотворчому мистецтві, що виходить за рамки дитячих освітніх програм, Олена Воробйова, досвідчений фахівець і талановитий педагог, заступник директора з навчальної частини.

— Лише рік займається під її керівництвом моя донька Ліда, — говорить її мама Наталя Морозенко, — а вже вийшло в її руках щось таке світле, різнокольорове, майже казкове...

Співзвучно з мотивами сюжетів художніх композицій учнів у виставковій залі лунала музика Ф. Шопена і молдавські мелодії у виконанні акордеоніста-віртуоза, цьогорічного випускника Кримського університету культури, мистецтв і туризму Елвіса Абібулаєва, а учасниці Сімферопольського підліткового клубу «Шукач» Вероніка Жуковська декламувала уривок з поеми О. Пушкіна «Руслан і Людмила».

Дитяча світоглядність на папері, тканині і в глині дає суспільству в наш час суцільної комп'ютеризації радості візуальних картин, відмінні від тих, що бачиш щодня на вулиці. Вони добріші, чуттєвіші, сонячні, як наш півострів Крим. У них світиться надія запалити свою зірку. А якщо дуже постаратися, то навіть найнедосяжніші мрії здійснюються і шкільний етюдник цих дивних казок сповна реалізується для юних талантів творчим горінням на все життя. І народжується під пензлем на полотні нове диво.

Валентина НАСТІНА

УКРАЇНСЬКІ БАРДИ, ВАС ЧЕКАЄ ДОНУЗЛАВ!

Щороку в Криму проводиться чимало пісенних конкурсів і фестивалів, зокрема, й авторської пісні. Зрозуміло, що вони практично стовідсотково — російськомовні. А чи є у нас українська авторська пісня, яка вона, про що, де звучить, хто її творить? А може україномовним бардам варто також провести у Криму фестиваль, щоб інших послухати й себе показати і гуртом пошукати відповіді на поставлені вище запитання?

Ось таку ідею запропонував «Світлиці», пам'ятаючи про наші колишні масові газетні пісенні акції, наш давній читач і шанувальник Михайло Степанович Микитюк із с. Мирне під Євпаторією. І не лише ідею, але й місце, де такий фестиваль можна провести вже у вересні цього року: це озеро Донузлав, де розташована дача Михайла Степановича, яка й може стати майбутньою фестивальною пісенною площадкою. Заінтригувались? Тоді всі деталі за тел.: (067) 650-14-22, (050) 957-84-40. Ідея — е! Унікальна фестивальна площадка — чекає! Шукаємо учасників!

* * *

А ось і перша учасниця майбутнього фестивалю, яка відгукнулася на наше оголошення і днями зателефонувала до редакції, — Катерина Олександрівна Степчин (на фото праворуч), вчителька української мови та літератури Семисотської ЗОШ I-III ступенів Ленінського району АР Крим.

«Світличани» зі стажем мають добре пам'ятати пані Катерину — у 2003 році вона виграла в одному з пісенних конкурсів «Кримської світлиці» («Львівська струна — на кримський лад!») гітару. А ще вона автор кількох поетичних збірок, сама придумує до своїх віршів мелодії і виконує власні пісні. Приєднуйтеся, самодіяльні піснярі! Нехай і ваша пісня злетить над Донузлавом!

ФОТОКОНКУРС!

НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА
ФОТОХУДОЖНИКІВ УКРАЇНИ,
МІЖНАРОДНИЙ
ФОТОГРАФІЧНИЙ РУХ
«ОБРАЗ БЕЗ КОРДОНІВ»

закликають до участі у 4-му Міжнародному фотосалоні «ПАНОРАМА МОЄЇ КРАЇНИ — 2013».

До участі в конкурсі запрошуються фотографи всіх країн світу. Тема виставки — вільна. Роботи повинні

найбільш повно відобразити специфіку кожної країни — національний колорит, традиції, етнічні особливості, історію, ландшафти, людей, події, пам'ятки архітектури тощо.

Остання дата прийому робіт: 23:59, 23 липня 2013 року

Детальніша інформація — на сайті Національної спілки фотохудожників України:

<http://photospilka.com/vystavki/4-y-mezhdunarodnyy-fotosalon-panorama-moey-strany-2013.html>

ОФОРМИТИ ПЕРЕДПЛАТУ на всеукраїнську загальнополітичну і літературно-художню газету «Кримська світлиця» та інші культурологічні видання ДП «Національне газетно-журнальне видавництво» (газету «Культура і життя», журнали «Українська культура», «Український театр», «Театрально-концертний Київ», «Музика», «Пам'ятки України: історія та культура») можна в будь-якому поштовому відділенні зв'язку України. У країнах далекого зарубіжжя оформити передплату на ці видання можна через сайт www.presa.ua на сторінці «Передплата On-Line». Передплатити та придбати окремі примірники видань в електронній версії можна за адресою — <http://presspoint.ua/>. Така послуга доступна в будь-якій країні світу. Довідки за тел.: (044) 498-23-64; e-mail: nvu.kultura.porhun@gmail.com